

Jurij Hadalin*

Kaj bi rekel Henrik Tuma? Od Socialdemokratske stranke Slovenije do Slovenske demokratske stranke**

IZVLEČEK

Članek opisuje ideološke premike v eni najbolj uveljavljenih slovenskih političnih strank od uvedbe političnega pluralizma v Sloveniji dalje. Glede na socialdemokratsko politično usmeritev, s katero se je stranka v začetku močno identificirala, predstavlja to delo poskus prikaza izzvenenjanja izhodiščnih socialdemokratskih prvin, ki po letu 2003 niso več prisotne, stranko pa bi lahko po tem datumu uvrstili med predstavnice socialnega konservativizma.

Ključne besede: ideologija, socialdemokracija, demokracija, politične stranke

ABSTRACT

WHAT WOULD HENRIK TUMA SAY? FROM THE SOCIAL DEMOCRATIC PARTY OF SLOVENIA TO THE SLOVENIAN DEMOCRATIC PARTY

The article describes the ideological shifts in one of the most established Slovenian political parties in the period since the introduction of political pluralism in Slovenia. Given the social democratic political orientation that this party strongly identified with at the beginning, this contribution is an attempt to outline the disappearance of the initial social

* Dr., znanstveni sodelavec, Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana; jurij.hadalin@inz.si

** Članek je nastal v okviru izvajanja raziskovalnega programa št. P6-0281 *Idejnopolični in kulturni pluralizem in monizem na Slovenskem v 20. stoletju*, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

democratic elements, which were no longer present after 2003: after this point, the party in question could be classified as a representative of social conservatism.

Keywords: ideology, social democracy, democracy, political parties

»Slovenska demokratska stranka je politična sila slovenske osamosvojitve. Je politična sila sedanjosti. In je politična moč slovenske prihodnosti, ker se zaveda, da je naše največje bogastvo svoboden, omikan in ustvarjaljen slovenski človek.«¹

Ob opisovanju slovenskega političnega prostora dobrih trideset let po njegovi demokratizaciji in uvedbi večstrankarskega sistema smo po mojem mnenju že nekaj časa nazaj v zgodovino pisju dosegli tako opevani trenutek, ko je zgodovinska distanca dovolj velika, da lahko brez večjih težav opišemo politične spremembe v posamičnih slovenskih političnih strankah v prejšnjih desetletjih. Ob tem se lahko izognemo pasti, da na naš fokus vpliva dnevna politika ali pa se opisovanje procesov opira na današnja dnevnopolitična dogajanja, tudi zato, ker v nasprotju z zaključenimi zgodovinskimi procesi, pri katerih nam je njihov zaključek poznan, o smeri nadaljnega razvoja pojava lahko zgolj ugibamo. Seveda pa to »predznanje« v določeni meri vsekakor ostaja. Pri pisanju najnovejše zgodovine se tako lahko hitro znajdemo pred različnimi vprašanji, med njimi je Jure Gašparič poleg različnih definicij historične distance oziroma problematike opisovanja nedokončanih procesov poudaril problem smiselnosti tega početja v luči dejstev, da lahko procesom sledimo tudi po kronistih/sodobnikih, ki pa ne ponujajo celovite analize procesov, ter neobvladljivosti in specifičnosti virov.²

Ob prebiranju političnih oziroma volilnih programov novih političnih strank iz prejšnjega tisočletja lahko tako ugotovimo, da v primerjavi z današnjimi političnimi in ideološkimi usmeritvami strank vsaj v začetnem obdobju nimajo več veliko skupnega, kar je seveda posledica ideoloških premikov, političnega dozorevanja in tudi prilaganja volilnemu telesu. Politična stranka namreč deluje v okviru politike, ki je velikokrat stvar usmeritev in idejnega polja vodstva stranke, kar postane ob pregledovanju zapisov o konkretni stranki še kako resnično, temu trendu pa lahko najlažje sledimo ravno prek obširnega komuniciranja najvišjega vrha stranke z javnostjo in strankinim članstvom, ergo zapisov in izjav njenih predsednikov. To delovanje sicer vpliva na spremembe v usmeritvah in na javno podobo stranke, ki tako nastavlja ogledalo potencialnim volivcem, iz nje pa politična stranka na volitvah črpa svojo moč. Tudi iz tega

1 Janez Janša, »Slovenska demokratska stranka je politična sila slovenske osamosvojitve. Govor predsednika Slovenske demokratske stranke Janeza Janše, ki ga je imel na virtualni slavnostni akademiji ob 32. obletnici delovanja stranke,« *Slovenska demokratska stranka*, 13. 2. 2021, <https://www.sds.si/novica/janez-jansa-slovenska-demokratska-stranka-je-politicka-sila-slovenske-osamosvojitve-20214>, pridobljeno 20. 5. 2021.

2 Ob tem ni nepomembno, da je javno dostopna obilica »sekundarnih« virov, medtem ko politične stranke kot subjekti zasebnega prava z redkimi izjemami svojih arhivskih virov niso izročile javnim arhivom. – Jure Gašparič, »Writing the Political History of the Republic of Slovenia,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 56, št. 3 (2016): 22, 26–28.

razloga sem se osredotočil na sekundarne vire, ki so bili javnosti ves čas dostopni. To so strankarski politični programi³ in druge publikacije ter zapisi v različnih medijih, glede na njeno vlogo pri posredovanju informacij javnosti pa sem uporabil tudi arhiv Slovenske tiskovne agencije, ki omogoča kronološko restavratorijo dogajanj, predvsem prek strankarskih tiskovnih konferenc, o katerih je izčrpno poročala, a je analize in komentarje prepuščala medijski krajini. Podobno razlago je v svoji analizi družbeno-političnega dogajanja in vloge slovenskih javnih intelektualcev, ki so kasneje krojili slovensko politiko, uporabil Marko Zajc: »Za našo analizo so bolj kot procesi odločanja v političnih forumih, ki jim lahko sledimo preko arhivskih virov, pomembne vsebine, ki so jih mediji objavili. V metodološkem smislu to pomeni, da so za nas vsebine, ki so jih objavljali mediji, primarni vir, ne pa arhivski viri, ki imajo običajno v historiografiji status primarnega vira ...«⁴

Zgodovina sodobnih slovenskih političnih strank v primerjavi s starejšimi obdobji ni popolnoma neobdelano polje,⁵ z njo so se ukvarjali različni raziskovalci s področja zgodovinopisja, med njimi je treba poudariti predvsem najnovejša dela raziskovalcev programske skupine za politično zgodovino na Inštitutu za novejšo zgodovino,⁶ medtem ko so dela o sodobnih političnih strankah nastajala predvsem na področju politologije.⁷ Zgodovinopisje se je poleg določenih ciljno fokusiranih biografskih pregledov delovanj politikov⁸ ali političnih skupin⁹ s vprašanjem zgodovine sodobnih političnih strank sicer ukvarjalo predvsem pri pisanju sintetičnih del o najnovejši zgodovini, pogosto v kontekstu parlamentarizma,¹⁰ in s preučevanjem obsežnega publicističnega

-
- 3 V tem kontekstu Jure Gašparič in Simona Kustec ugotavljata, da »bi bilo mogoče strankarske programske dokumente neodvisno od njihovega avtorstva enotno opisati z oznako predvidljive stabilnosti nestabilnega. Tudi medsebojna različnost strank, kot jo vidijo volivci, in ostrina v političnem boju ne izhajata iz konkretnih programskih razlik, marveč iz vse bolj jasne vsakodneвне simbolno-ideološke levo-desne polarizacije slovenskega političnega prostora.« – Jure Gašparič in Simona Kustec, »Stabilna nestabilnost ali idejnopolični (ne)značaj slovenskih strank 1992–2018,« v: *Narod – politika – država: Idejnopolični značaj strank na Slovenskem od konca 19. do začetka 21. stoletja*, ur. Jurij Perovšek in Mojca Šorn (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2020), 312.
 - 4 Marko Zajc, »Poletni aferi kritičnih misli. Tomaž Mastnak in Dimitrij Rupel, slovenska kritična intelektualca med jugoslovansko in slovensko javnostjo v letu 1986,« *Studia Historica Slovenica* 20, št. 3 (2020): 924.
 - 5 Milan Zver je leta 1995 namreč v uvodu v knjigo 100 let socialdemokracije lahko zapisal, »da je bilo slovensko politično zgodovinopisje zanemarjeno«, vendar skoraj v isti sapi povedal, »da je knjiga sto let socialdemokracije zapis kolektivnega spomina neke stranke in kot tak gotovo najprej politično in šele nato politološko in zgodovinsko delo.« – Milan Zver, *100 let socialdemokracije* (Ljubljana: Veda, 1996), 9.
 - 6 Marko Zajc, Pragmatični, skeptični, drobnjakarski: ideološka in programska izhodišča ZSMS/ZSMS LS v letih 1989–90, v: *Narod – politika – država: Idejnopolični značaj strank na Slovenskem od konca 19. do začetka 21. stoletja*, ur. Jurij Perovšek in Mojca Šorn (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2020). Tjaša Konovšek, »Formiranje Liberalne demokracije Slovenije in njene politike (1992–1996),« v: *Narod – politika – država: Idejnopolični značaj strank na Slovenskem od konca 19. do začetka 21. stoletja*, ur. Jurij Perovšek in Mojca Šorn (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2020). Jurij Hadalin, »Brez dlake na jeziku: idejnopolični in socialnogospodarski koncepti Slovenske nacionalne stranke v prvih 15 letih njenega delovanja,« v: *Narod – politika – država: Idejnopolični značaj strank na Slovenskem od konca 19. do začetka 21. stoletja*, ur. Jurij Perovšek in Mojca Šorn (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2020).
 - 7 Danica Fink Hafner, *Politične stranke*, (Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2001).
 - 8 Božo Repe, *Milan Kučan, prvi predsednik* (Modrijan: Ljubljana, 2015). Rosvita Pesek, *Pučnik* (Celovec: Mohorjeva družba, 2015).
 - 9 Andreja Valič Zver, *Demos: slovenska osamosvojitve in demokratizacija* (Maribor: Znanstvenoraziskovalni inštitut dr. Franca Kovačiča in Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2013).
 - 10 Jure Gašparič, *Državni zbor 1992–2012: O slovenskem parlamentarizmu* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012).

opusa različnih avtorjev v medijih.¹¹ O delovanju in ideologiji Slovenske (social) demokratske stranke poleg množice publicističnih zapisov obstaja večje število monografij, ki se ukvarjajo z njeno zgodovino. Avtor večine je politolog in visoki strankin funkcionar Milan Zver.¹² Izjemno odmevna in za kasnejše razumevanje delovanja stranke pomembna je bila kritična analiza političnega sloga Janeza Janše z naslovom *Svet kot zarota* izpod peresa sociologinje Spomenke Hribar, ki je prvič izšla leta 1996, v nekoliko razširjeni obliki pa ponovno leta 2011.¹³ Njeno delo lahko razumemo tudi kot ostro kritiko druge knjige političnih spominov Janeza Janše z naslovom *Okopi*,¹⁴ prva, z naslovom *Premiki*,¹⁵ je obravnavala njegovo videnje procesa osamosvajanja Slovenije in njegovo vlogo v njem, medtem ko se je v *Okopih* posvetil vprašanju svoje politične poti po osamosvojitvi. Od kasnejših vidnih članov stranke je najbolj celovito avtobiografsko delo oziroma spomine na politično delo v stranki po razhodu objavil Ivo Hvalica. Zelo zgodaj je s politološkega vidika socialdemokratsko ideologijo obravnavala Alenka Krašovec,¹⁶ ki je kasneje kot mentorica različnih zaključnih del s tega področja sodelovala pri nadaljnjih obravnava te problematike.¹⁷ Kljub temu, da je bilo vprašanje konstantno obravnavano v medijskem prostoru ter publicističnih in strokovnih delih, ki so se dotikala stranke, in je tako rekoč postalo del javne (pod) zavesti, pa samostojne zgodovinske obravnave še ni bilo deležno.

V tem kontekstu je treba tudi poudariti, kaj opredeljuje slovenski politični prostor in s tem označuje delovanje političnih strank. Po prvih demokratičnih volitvah leta 1990, ki so potekale po rahlo spremenjenem zatečenem političnem sistemu, se je v Sloveniji usidrala volilna zakonodaja, ki predvideva uporabo prilagojenega proporcionalnega volilnega sistema.¹⁸ To je omogočilo, da imamo v obravnavanem obdobju v slovenskem političnem prostoru polarizirani pluralizem.¹⁹ »V tem primeru nastopa

11 Med njimi v kontekstu te študije lahko omenim predvsem Boža Repeta in Janka Prunka.

12 Zver, *100 let socialdemokracije*. Milan Zver, *Dvajset pomladi SDS* (Ljubljana: Slovenska demokratska stranka, 2009). Milan Zver, *30 let zvestobe Sloveniji* (Ljubljana: Nova obzorja, 2019).

13 Spomenka Hribar, *Svet kot zarota*, (Ljubljana: Enotnost, 1996).

14 Janez Janša, *Okopi: pot slovenske države 1991–1994* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994).

15 Janez Janša, *Premiki: nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992).

16 Alenka Krašovec, *Socialdemokratski stranki v Sloveniji (SDSS in ZLSD) 1989–1995: diplomska naloga* (Ljubljana, 1996).

17 Gašper Lednik, *Organizacijske spremembe v Slovenski demokratski stranki od leta 1990 do leta 2010: diplomsko delo* (Ljubljana, 2011). Gregor Glušič, *Ideološko pozicioniranje stranke SDS med letoma 1992 in 2014: diplomsko delo* (Ljubljana, 2016).

18 »Znano je, da je bil v slovenski politiki v času sprejemanja volilne zakonodaje kar precejšen konsenz o uvedbi proporcionalnega sistema. Kasneje se je izkazalo, da ta sistem učinkuje sredobežno, povzroča nepotrebne konflikte in negativno vpliva na stabilnost. Ker je bila SDS glavna povezovalka pomladnih strank, je logično, da je želela vzpostaviti tudi strukturne razloge za sodelovanje. Že v letu 1995 so se v SDS pojavile ideje o uvedbi večinskega sistema, v letu 1996 pa se je SDS odločila, da bo šla v resno akcijo za t. i. poštene volitve, to je za dvokrožni večinski volilni sistem.« To zgolj priča o izjemni veri v volilni potencial stranke, ki je v tistem trenutku v državnem zboru imela zgolj štiri poslance. – Milan Zver, *Dvajset pomladi SDS* (Ljubljana: Slovenska demokratska stranka), 42.

19 Jurij Hadalin, »Nihče jim ne zaupa, pa še kar nastajajo: izvenparlamentarne politične stranke na Slovenskem od demokratičnih sprememb do danes,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 57, št. 1 (2017): 212.

v parlamentu veliko število strank, več kot šest, sedem. Nobena ni posebno velika in načeloma delujejo po ideološki polarizaciji staro-novo. Sistem je centrifugalen, kar pomeni, da se težko uskladi in je fragmentiran.²⁰ To omogoča tudi obstoj t. i. neodgovorne opozicije, torej političnih strank, ki vedo, da ne morejo priti na oblast, zato obljublajo več, kot je realno.²¹ Strank je bilo na Slovenskem v obravnavanem obdobju veliko, nekatere so se sčasoma politično izpele, nekaj pa jih nepretrgoma vztraja že od prvih demokratičnih volitev. Med njimi kot stranka, ki ima v rokah konstantno visoko volilno podporo, izstopa Slovenska demokratska stranka. V tem kontekstu tako ne govorimo o »neodgovorni opoziciji«, temveč o stranki, ki predstavlja stalnico slovenske politike, je pa tudi del zgoraj omenjene polarizacije politike, in to ravno na ideološkem načelu staro-novo.²² Do te pozicije se je prebijala skozi vsa devetdeseta leta, da bi konec leta 2004 končno postala največja parlamentarna stranka, ki je uspešno sestavila trdno vladno koalicijo in vodenje vlade prevzela tik po uspešno prečkanem prvem etapnem cilju praktično celotnega spektra slovenske politike, vključitvi v Evropsko unijo in zvezo Nato. Stranka, ki se je še dobro leto pred tem imenovala socialdemokratska, je po vseh parametrih zavzemala osrednji položaj na desni sredini političnega spektra ter bi jo ideološko najlaže umestili med socialno konservativne stranke.²³ Svoje ideološke temelje je v tridesetih letih spretno prilagajala politični situaciji in pričakovanjem volilnega telesa, kar je jasno vidno tudi iz svežega citata njenega dolgoletnega predsednika Janeza Janše na začetku tega spisa.

»Od kod rivalstvo in takšna silna želja po politični dediščini stranke, ki je sicer edina nasprotovala prvi svetovni vojni, a hkrati v slovenski politiki, tako v Avstriji kot kraljevi Jugoslaviji, igrala bolj ali manj obrobno vlogo?«²⁴ S tem vprašanjem se je ob nakazovanju zmage naslednice nekdanje Zveze komunistov, preimenovane v Socialne demokrate, na volitvah 2008 soočal Božo Repe. Še bolj se to vprašanje zaplete ob vedenju, da je položaj socialdemokratske stranke tako v prvi Jugoslaviji kot tudi praktično povsod drugod po svetu prizadel razkol socialističnega/socialdemokratskega gibanja na komunistične in socialdemokratske stranke ter da si danes tako daljne naslednice

20 Več o tem Tjaša Konovšek, »Prekletstvo številke 45: konstituiranje slovenskega državnega zbora in vlade v letih 1996–1997«, *Prispevki za novejšo zgodovino* 60, št. 2 (2020): 168–89.

21 Blanka Rakovec, *Vloga političnih strank v Sloveniji in Avstriji*: diplomsko delo (Ljubljana, 2002), 13.

22 Politični diskurz tega časa sledi štirim identifikacijskim oznakam, po katerih se je polariziranost manifestirala. »Levo usmerjene stranke so same sebe razumele kot proevropske stranke, ki v slovenski prostor vnašajo normalnost Zahoda, medtem ko so se desno usmerjene Slovenska ljudska stranka, Slovenski krščanski demokrati ter Slovenska demokratska stranka poimenovala kot pomladne stranke. Prve so sebi nasprotne stranke razumele kot da ovirajo normalizacijski proces, medtem ko so slednje levo usmerjenim strankam očitale kontinuiteto s socializmom ter jih označile za stare sile. Vsakokratni poraz desno usmerjenih strank (z nekajmesečno izjemo leta 2000) je okrepil negativni diskurz desnih strank, ki je do polnega izraza prišel po zaključeni tranziciji.« – Konovšek, »Prekletstvo številke 45«, 168.

23 Pri tem se lahko naslonimo na praktično razlikovanje med socialnim in ekonomskim konservativizmom iz politične psihologije; posamezniki (in politične stranke) se lahko različno umeščajo med socialnimi in ekonomskimi vprašanji, tako da je mogoče biti ekonomsko konservativen in socialno liberalen (kot je primer pri posameznih libertarcih) ali socialno konservativen in ekonomsko liberalen (kot pri nekaterih populistih). – Jim Everett, »The 12 Item Social and Economic Conservatism Scale (SECS)«, *PLOS ONE* 8, 12 (2013): 1, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0082131>, pridobljeno 5. 9. 2021.

24 Božo Repe, »Med fičkom in armanijem«, *Dnevnik*, 2. 8. 2008, <https://www.dnevnik.si/296459>, pridobljeno 6. 9. 2021.

obeh usmeritev lahko pripisujejo izvor in dolgo zgodovino.²⁵ Na Slovenskem tudi ni bilo prave kontinuitete, saj je bila socialdemokratska stranka v vseh svojih medvojnih pojavnih oblikah politično manj pomembna, po drugi svetovni vojni pa ni več obstajala, niti v eksilu, kaj šele kot na videz avtonomni del režimske stranke, kot je to bil primer v nekaterih drugih državah, ki so se znašle v komunističnem režimu. V obdobju politične tranzicije so tako po vsej vzhodni Evropi vznikale stranke, ki so se razglašale za naslednice nekdanjih socialdemokratskih strank, pa tudi reformirane komunistične stranke so v veliko primerih kot svojo ideologijo privzele socialno demokracijo, v praksi ali v imenu. V tem pogledu to vprašanje tako ni vezano zgolj in izključno na slovenski politični prostor, temveč se je podoben proces odvijal tudi v drugih tranzicijskih državah. Med njimi lahko kot glavno izjemo omenimo Češko, kjer je zgodovinsko čvrsto podkrepljena naslednica socialdemokratske stranke (Česká strana sociálně demokratická) postala glavna stranka na politični levici in je skupaj z združeno nemško socialdemokratsko stranko v nekdanji vzhodni Nemčiji za najpomembnejšega političnega rivala imela naslednike komunistov oziroma stranke, ki so se pozicionirale na skrajni rob levega političnega prostora, torej »nereformirano«²⁶ Komunistično partijo Češke in Moravske ter v nemškem primeru Stranko demokratičnega socializma²⁷ oziroma kasneje stranko Levica (Die Linke). A tudi v tem primeru je veljalo, da je zgodovinski razvoj igral največjo vlogo v organizacijski obliki stranke kot množične organizacije s široko mrežo kolateralnih organizacij, medtem ko je »zgodovina« imela mnogo manjši pomen pri oblikovanju strankinih konkretnih idej in usmeritev.²⁸ Ob tem je ob porajanju strankarskega pluralizma na Češkoslovaškem in po letu 1993 na Češkem moralo priti tudi do poenotenja stranke iz eksila in njenega novonastalega centra, da bi po nekaj volilnih razočaranjih in omilitvi protikomunističnega diskurza, ki je od nje odvrčal del volilnega telesa med triumfom bolj desno orientiranih strank, postala ena od vodilnih čeških strank.²⁹ Na Slovaškem je razvoj potekal drugače in Socialdemokratska stranka Slovaške (Sociálnodemokratická strana Slovenska, SDSS), ki se je ravno tako naslanjala na starejšo tradicijo in ji je do svoje tragične smrti pripadal tudi simbol »praške pomladi« Aleksander Dubček, se je do konca devetdesetih let prejšnjega stoletja za politični prostor borila z naslednico komunistične partije poudarjeno socialdemokratske usmeritve – Stranko demokratične levice (Strana demokratickej ľavice). Od te se je leta 1999 odcepila nova socialdemokratska stranka Smer

25 In s tem Dimitrij Rupel ne zgreši, ko leta 2020 zapiše: »Zgodovinar Janko Prunk je v članku (Ne)sreča socialne demokracije s Slovenijo opozoril, da v Sloveniji socialne demokracije po drugi svetovni vojni ni bilo, obudil pa jo je leta 1989 France Tomšič, ki ga je nasledil Jože Pučnik. Dejstvo je, da sta v Sloveniji socialnodemokratsko tradicijo prebudila in nadaljevala predsednika SDZS oz. SDSS Tomšič in Pučnik, stranka, ki vsebuje in vzdržuje to tradicijo, pa ni Lukšičeva, Židanova SD, ampak Janševa SDS.« – Dimitrij Rupel, »Paradoks t. i. leve sredine: O socialni demokraciji in slovenski politični miselnosti,« *Portalplus*, 24. 2. 2020, <https://www.portalplus.si/3651/paradoks-leve-sredine/>, pridobljeno 6. 9. 2021.

26 Lubomir Kopeček in Pavel Pšeja, »Czech Social Democracy and Its ‚Cohabitation‘ with the Communist Party: The Story of a Neglected Affair,« *Communist and Post-Communist Studies* 41, (2008): 317–38, 318.

27 Phillipe Ther, *Europe since 1989 – a History* (Princeton in Oxford: Princeton University Press, 2016), 83.

28 Jiří Koubek in Martin Polášek, *Strengthening Social Democracy in the Visegrad Countries. The Czech Social Democratic Party* (Praga: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2017), 7.

29 Kopeček in Pšeja, »Czech Social Democracy and Its Cohabitation with the Communist party,« 319, 320.

(SMER – sociálna demokracija), ki je na levem spektru v prihodnjih letih prevladala in sta se ji med letoma 2004 in 2005 pridružili na volitvah leta 2002 močno oslABLJENI preostali socialdemokratski stranki. V primerjavi s slovenskim prostorom in ideologijo Slovenske (social)demokratske stranke je do nedavnega vladajoča stranka Smer (2006–2010 in 2012–2020) sicer zagovarjala levo orientacijo in socialdemokratske tradicije, vendar z vse bolj izrazite nacionalistične pozicije, k temu pa so se z leti pridružili izrazito konservativni pogledi, sploh pri vprašanju nacionalnih in spolnih manjšin ter migracijske politike, tako da je stranka danes sicer članica levo usmerjenih mednarodnih političnih skupin, vendar lahko njeno politiko razumemo tudi kot socialno konservativno in nacionalistično.³⁰ V procesu iskanja strankarskega političnega prostora so se podobni trendi kmalu pričeli nakazovati tudi v Sloveniji.

Socialdemokratska misel oziroma politična usmeritev je bila v strankarski DNK slovenskih socialdemokratov vtkana tako rekoč od njenega začetka. Stranka se je v prvih turbulentnih letih svojega obstoja seveda večkrat kadrovske in ideološko očistila oziroma so od nje odpadale skupine, ki jim strankarske usmeritve niso bile po volji, ali pa so vanjo z novimi kadri vstopale nove ideje in moči. A nesporno ostaja dejstvo, da je bila njena predhodnica prvotno sindikalno gnana Socialdemokratska zveza Slovenije, ki nosi častni položaj prve opozicijske stranke v tedanji Jugoslaviji. Nastala je kot rezultat prve delavske stranke z izrazito političnim pečatom v Jugoslaviji, stavke litostrojskih delavcev decembra 1987, kjer je ad hoc izbrani stavkovni odbor pod vodstvom Franceta Tomšiča po pomiritvi stavke pričel politično delovati in se zavzemati za politične in gospodarske spremembe tedanjega režima.³¹ Ustanovitveni kongres stranke je potekal 14 mesecev kasneje, 16. februarja 1989. V doslednem zagovarjanju pluralizacije političnega življenja se namreč izvršni odbor stranke ni hotel takoj odločiti za korak, ki so ga izvedle druge nastajajoče stranke; te so namreč zaradi spoštovanja zakonskih določil morale delovati v okviru krovne režimske množične družbenopolitične organizacije Socialistične zveze delovnega ljudstva pod imenom zveze. Do tedaj sta tako nastali že Slovenska demokratska zveza (ki je v kasnejšem obdobju bistveno vplivala na socialdemokratsko stranko) in Slovenska kmečka zveza. A Tomšič jasno pove, da so se zavzemali za popolno avtonomijo tudi v času, preden je zakonodaja omogočila ustanovitev politične stranke, kar je burilo duhove v razkrajajočem se monističnem družbenopolitičnem sistemu, ker »Ruplova SDZ, ki se je mirno vključila v SZDL, za seboj ni imela delavstva, to je tistega sloja, na katerega je Zveza komunistov

30 Robert Anderson, »Social Democracy: What's Left in Central Europe?«, *Balkan Insight*, 26. 3. 2020, <https://balkansinsight.com/2020/03/26/social-democracy-whats-left-in-central-europe/>, pridobljeno 6. 9. 2021.

31 Jurij Hadalin, »In Jugoslawien kennen wir keine Streiks, haben aber einige selbstverwaltete Unterbrechungen der Arbeit. Streiks im sozialistischen Slowenien vom Streik in Trbovlje bis zur Streikwelle in den späten achtziger Jahre«, *Central European Papers* 6, št. 1 (2018): 154, 155.

Slovenije prisegala.«.³² V tem kontekstu tako ni nepomembno, da je stranka izšla iz boja za delavske pravice in se je idejnopolitično identificirala z zahodnim modelom socialdemokracije, predvsem nemške tradicije. France Tomšič je stranko na ustanovitvenem kongresu v svojem govoru, kjer jo je opredelil kot del družine evropskih socialdemokratov,³³ povezal s 125. obletnico ustanovitve Splošne delavske zveze Ferdinanda Lassala in nato njenim razvojem v Socialistično nemško delavsko stranko pod vodstvom Augusta Bebla in Wilhelma Liebknechta. Posebej je nato poudaril še trenutek razkola na politični levici poznega 19. stoletja: »Do leta 1889 so bile levičarske stranke Evrope dokaj enotne, do ideološkega razcepa med ortodoksnimi marksisti, ki jih je predstavljal Karl Kautsky, in pragmatičnimi demokratičnimi socialisti, katerih glavni zagovornik je bil Eduard Bernstein, je prišlo v obdobju druge Internacionale, torej leta 1889. Bernstein je bil zagovornik evolucijskih družbenih sprememb, predvsem se je zavzemal za strankarski politični pluralizem, za splošne svobodne volitve in za parlamentarno demokracijo. Kot vidite, dragi prijatelji, se je Bernstein pred natanko sto leti zavzemal in boril ravno za prav tisto, za kar se socialdemokrati danes pri nas. Človek bi menil, da zopet nekoliko zaostajamo / ... / Šele po drugi svetovni vojni so evropske socialdemokratske stranke končno svetu tudi praktično dokazale, da je imel Eduard Bernstein pred 100 leti v primerjavi s Karlom Kautskim, še bolj pa v primerjavi z radikalnim marksizmom prav, ko je trdil, da je demokratičen razvoj možen edino v parlamentarni demokraciji.«³⁴ Na teh temeljih je tako stranka v prihodnosti začela utemeljevati svoj izraziti antikomunizem, ki je značilen zanjo do današnjih dni, svoj ideološki program pa je povezala s prvimi socialdemokrati, člani Jugoslovanske socialdemokratske stranke, predvsem Etbinom Kristanom in Ivanom Cankarjem v letih pred prvo svetovno vojno.³⁵

Na ustanovnem kongresu SZDS je bil prisoten tudi Jože Pučnik, eden od najbolj znanih slovenskih političnih disidentov iz petdesetih in z začetka šestdesetih let, ki je do konca osemdesetih let politično in znanstveno deloval v Zahodni Nemčiji.³⁶ Do tedaj je postal tudi že član stranke in je socialdemokratsko usmeritev, ki ji je pripadal tudi v Nemčiji ter jo dobro poznal, pomagal utrjevati. Na prvi razširjeni seji predsedstva SZDS sicer ni bil izvoljen na vodilne položaje, po trenjih v vodstvu stranke, ki so se začela kmalu

32 France Tomšič, *Od stranke do stavke*, ur. Marta Lavrič Tomšič in Rosvita Pesek (Ljubljana: Nova obzorja, 2010), 282.

33 Na kongresu so bili prisotni tudi predstavniki socialdemokratskih strank iz Italije, Nemčije in Avstrije.

34 Tomšič, *Od stranke do stavke*, 284, 285.

35 Dvajset let kasneje je v pregledu delovanja SDS Milan Zver poskusil ohraniti izvorni lok do slovenske socialdemokracije, vendar pa pokazati tudi na druge vplive, ki naj bi oblikovali slovensko »demokratsko« misel: »Vendar političnih delitev s konca devetnajstega in začetka dvajsetega stoletja ni mogoče preslikati v današnji čas. Danes ni politične stranke, ki bi si lahko ekskluzivno lastila katerokoli tradicijo s konca devetnajstega in prve polovice dvajsetega stoletja. Socialna podoba družbe se je spremenila, dejavniki, ki nanjo vplivajo, pa prav tako. Nekoč je bil socialni status posameznika ključen pri politični izbiri. Danes igrajo pri tem kulturni dejavniki, kot je npr. vrednotna usmeritev posameznika, pomembnejšo vlogo. SDS se sklicuje na bogato politično tradicijo, ki jo zastopajo Janez Evangelist Krek, Ivan Cankar, Albin Prepeluh in drugi, ki so se zavzemali za socialno in narodno identiteto. V tem oziru so pomemben del zgodovine zgodnji, pa tudi mladi liberalci iz tridesetih let.« – Zver, *Dvajset pomladi SDS*, 10, 11.

36 »Dolgoletni politični disident v Nemčiji je bil eden redkih vidnejših slovenskih intelektualcev, ki se je v tistih tranzicijskih časih opredeljeval za socialnega demokrata.« – Janko Prunk, (Ne)sreča socialne demokracije s Slovenijo, *Sobotna priloga Dela*, 2. 6. 2012, <https://old.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/ne-sreca-socialne-demokracije-s-slovenijo.html>, pridobljeno 6. 9. 2021.

zatem, pa je bil na tretji seji po Tomšičevem odstopu skoraj soglasno izvoljen za predsednika, ki je stranko nato popeljal na prve volitve aprila 1990. Na njih je SZDS med plejado različnih političnih gibanj dobila 7,39 odstotka glasov na volitvah v družbenopolitični zbor in postala del širše programske koalicije Demos pod Pučnikovim vodstvom. Še pred tem je na prvem rednem kongresu marca 1990 zveza spremenila svoje ime in se preimenovala v Socialdemokratsko stranko Slovenije (SDSS).³⁷

Na kongresu so potrdili tudi program stranke, ki je socialdemokratsko misel povzel v uvodnih programskih izhodiščih: »Socialdemokratska stranka Slovenije gradi na tradiciji evropske demokracije in socialne države. Sprejema smer in metode demokratičnega oblikovanja družbe, odklanja pa uporabo pojma socializem in milimetrsko oddaljevanje od marksizma kot programa. V Sloveniji je oboje povezano z žrtvami in trpljenjem celega naroda in je zato programsko in politično neuporabno. Naše teoretsko izhodišče je evropska socialna misel, ki obravnava neenakost med ljudmi in strukturne krivice. Iz nje izhaja evropski razsvetljenski program, ki zahteva, da si morajo ljudje urejati svoje skupne, to je socialne odnose in razmere sami po svojemu razumu. Izhajajoč iz ‚umnosti‘ političnega sistema v pomenu delitve oblasti, ki naj bo razdeljena tako načelno (na zakonodajno, izvajalno in sodno), kakor tudi v konkretnih razmerjih (večstrankarski sistem, parlamentarizem), zahteva razsvetljenski program tudi legitimnost pravne države. Tehnologija legitimiranja je demokracija, ki je aktivno in organizirano sodelovanje pri odločanju o skupnih zadevah.« Spodaj navedeni cilji in vrednote socialdemokracije nato jasno povzamejo duh časa, in če je socialna država oziroma »nov model socialne države« morda tisti indikator, po katerem bi najprej iskali socialdemokratske prvine, je tukaj na prvem mestu vprašanje slovenske državnosti in demokratizacije političnega prostora.³⁸ Tomšičev sindikalizem in zavzemanje za neodvisne sindikate, ki je predstavljalo pomemben del njegove agende v samem začetku zveze, sta sicer v programu ostala, a bila potisnjena globoko v drugi plan. V prvem planu je namreč bilo zavzemanje za hitro izvedbo osamosvojitvenih načrtov, kjer so želeli pridobiti podporo pri mednarodnih zvezah, zlasti Socialistični internacionali in »avstrijski in nemški sestrski stranki«,³⁹ kjer pa v tistem času ni bilo pravega posluha za želje slovenskih socialdemokratov: »Pogledi na nacionalno vprašanje zahodnonemškega socialdemokratskega teoretika Petra Glotza in replika predsednika slovenskih socialdemokratov Jožeta Pučnika so sodili k živahnejšem delu dvodnevne simpozija o nadaljnjem razvoju v srednji Evropi, ki ga je organizirala avstrijska socialistična stranka. Po Glotzovem mnenju je nacionalizem v srednji in vzhodni Evropi nevarnost za integracijo Evrope, pogoj za uspešnost evropske ideje pa naj bi bil v tem, da se Evropejci odpovemo nacionalistični ideji. Bodočnost naj bi bila v Evropi regij, socialdemokrati, še posebej v večnacionalnih državah, pa bi se

37 Rosvita Pesek, »France Tomšič v boju za stranko in državo,« v: *Od stavke do stranke*, ur. France Tomšič, Marta Lavrič Tomšič in Rosvita Pesek (Ljubljana: Nova Obzorja, 2010): 317, 331, 332, 335.

38 »Socialdemokratska zveza Slovenije,« v: *Koga voliti. Programi političnih strank in list na spomladanskih volitvah v Sloveniji*, ur. Slavi Krušič et al. (Ljubljana: Jugoslovanski center za teorijo in prakso samoupravljanja Edvard Kardelj 1990), 47.

39 Zver, *Dvajset pomladi SDS*, 31.

morali povrniti k federalističnim idejam Rennerja in Bauerja. „Nasprotujem razumevanju pravice do samoodločbe narodov, ki implicira pravico prav vsakega naroda do svoje države,“ je zaključil Glotz. Pučnik je zavrnil enačenje nacionalizma s šovinizmom, očital nekaterim zahodnoevropskim mislecem teoretiziranje in ocenil, da sedaj številni narodi v Srednji in Vzhodni Evropi v nekem smislu doživljajo „pomlad“. Odkod velikim narodom pravica, da majhnim to odrekajo, da podcenjevalno gledajo na male narode ter ocenjujejo, da so nekakšna motnja na poti k višjim ciljem? Po razsulu komunizma smo v Sloveniji imeli le dve možni organizacijski obliki, katolicizem in nacionalno identiteto. „Katolicizem kot organizacijsko obliko kot socialdemokrat seveda odklanjam,“ je dejal Pučnik ... «⁴⁰

Pestro politično dogajanje med slovensko osamosvojitvijo v vsebinsko raznorodni koaliciji Demos je močno vplivalo tudi na SDSS. Konec leta 1991 je Jože Pučnik ugotovil, da je v trenutku, ko so bili prvi veliki politični cilji realizirani, v vsebinsko neenotni koaliciji nemogoče normalno delovati, zato je Demos razpadel, malce kasneje pa je zaradi skrhane enotnosti izgubila podporo tudi vlada Lojzeta Peterleta. Podporo ji je odtegnila tudi SDSS, ki je v iskanju novega ravnotežja za mandatarja podprla kandidata leve sredine, Janeza Drnovška. Še pred tem je za SDSS imel veliko bolj daljnosežen vpliv razpad Slovenske demokratične zveze. Ta je zaradi notranjih razhajanj, ki jih lahko opišemo kot spor med dvema strujama, konservativno in liberalno, na tretjem kongresu 12. in 13. oktobra 1991 v Ljubljani razpadla. Iz nje sta se posledično nato rodili dve politični stranki, liberalnejšo sredinsko smer je ubrala Demokratska stranka Slovenije, konservativno nacionalno pa Narodni demokrati (SDZ), ki so ohranili pravno nasledstvo nad nekdanjo SDZ, posamezniki pa so se v naslednjih letih pridružili tudi drugim političnim strankam.⁴¹ Demokratska stranka je pred volitvami, ki so bile konec leta 1992, uživala relativno veliko volilno podporo in se je uvrstila v novi državni zbor, kasneje pa se je utopila v procesu konsolidacije slovenske liberalne sredine.⁴² Narodna demokratska stranka se na volitvah ni prebila v državni zbor, kljub brenkanju na precej bolj nacionalno konservativne note, in je kasneje predstavljala eno izmed kril Slovenskih krščanskih demokratov, da bi se na četrtem kongresu SDSS v Topolšici leta 1995 pridružila SDSS.⁴³ O vplivu desnega krila SDZ na delovanje SDSS, poleg nekaterih najpomembnejših prestopov iz istega časa, priča tudi dejstvo, da uradna zgodovina današnje SDS trdi, da njihovi ideološki in organizacijski temelji izvirajo iz obeh političnih strank. Ob tem morda ni nepomembno tudi dejstvo, da je bila glavna konkurentka NDS na volitvah 1992 po podobi skrajno desna populistična Slovenska nacionalna stranka, ki je tudi imela

40 Bojan Grobovšek, »Pogovor z Vranitzkim,« *Delo*, 5. 9. 1990, 20.

41 Za primerjavo javne podobe glej predvolilna oglasa obeh strank, ki jasno odsevata usmeritve obeh skupin. Če so demokratske pozivale k »normalnemu življenju v blaginji in miru« v imenu klasičnih liberalnih vrednot, je bil nacionalistično populističen diskurz Narodnih demokratov precej bolj poveden: »SLOVENIJA TUDI ZA NAŠE VNUKE. NARODNI DEMOKRATI – Zanesljivi in pošteni. Slovenija ne sme postati begunsko taborišče. Begunski problem je treba rešiti tako, da se s sodelovanjem mednarodnih organizacij v Bosni oblikujejo varna območja, kamor se begunci preselijo. Sodelovanje mednarodne skupnosti pri tem je treba po potrebi tudi izsiliti s tem, da Slovenija napove izselitev beguncev.« »Oglasa NDS in DS,« *Delo*, 26. 11. 1992, 22 in 23.

42 Hadalin, »Nihče jim ne zaupa, pa še kar nastajajo,« 217.

43 Zver, *Dvajset pomladi SDS*, 40.

svoj izvor v SDSS. »Geneza SNS je ležala v razmišljanju nekaterih radikalnejših članov SDSS o tem, da je koalicija Demos preveč neodločna v svojih dejanjih, politika SDSS pa preveč levo usmerjena. To je pet članov stranke spodbudilo k razmišljanju o potrebi po novi, radikalnejši stranki. Časovno se je ideja o potrebi po novi stranki ujemala z obdobjem t. i. ‚štrajka smetarjev‘, ko je prvič nedvoumno prišla v ospredje – poleg socialnega elementa – nacionalna podstat ‚obračuna z Bosanci‘ v Sloveniji, ki so hoteli višje plače. Nekaj let kasneje je eden od ustanovnih članov SNS v intervjuju opisal ključni trenutek: ‚Tisto mrko soboto, 24. novembra 1990, ko so v Ljubljani stavkali smetarji, se je peterica socialdemokratov, v kateri so bili Zmago Jelincič, Ferdinand Debeljak in še dva, ki nočeta biti imenovana, peljala iz Ljubljane v Celje na šesto konferenco SDSS in načela vprašanje pravilnosti programskih usmeritev SDSS. Vsi so bili po srcu oziroma prepričanju nacionalisti, vendar so bili vezani na SDSS, zato so se znašli pred dilemo, ali povzročiti razcep stranke ali ustanoviti svojo. Odločili so se za drugo.« Vnos ali odpadanje radikalnejših pogledov je nekako v sozvočju z dilemo predsednika SDSS Jožeta Pučnika, ki se je zavedal težkega položaja SDSS: »Imeli naj bi ime, ki v desnem polu ljudi vzbuja sumničenje, pri levem, ki sicer sprejema ime, pa je jasno, da zanje ne bodo volili (!).«⁴⁴

Razpad SDZ je bil pomemben za razvoj SDSS tudi zaradi kadrovskih krepitev, pridružil se ji je namreč eden najvidnejših članov nekdanje SDZ, Janez Janša.⁴⁵ Na drugem kongresu SDSS v Mariboru je bil izvoljen za podpredsednika stranke,⁴⁶ v katero prenesel del ideologije nekdanje SDZ. Med razpadanjem stranke je namreč ravno Janez Janša, ki je poleg tega, da je predstavljal simbolno ime začetka slovenske demokratizacije in imidž zmagovalnega obrambnega ministra, imel pomembno vlogo pri oblikovanju programskega dokumenta Identiteta SDZ. V njem je predlagal spremembo imena v Narodno demokratsko stranko ali Slovensko demokratsko stranko, čemur se je liberalni del stranke uprl. Dokument je ponujal predlog, da naj stranka identiteto gradi na svoji vlogi pri »razmeroma hitrem in nebolečem osamosvajanju Slovenije« in zaslugah za hitro uvajanje pluralističnega političnega sistema. Janša se je ob tem zavzemal tudi za sintetično povezanost človekovih pravic državljana in nacionalni interes, kar je Spomenka Hribar zavrnila kot retrogradno, sploh pri vprašanju poudarjanja naroda pri utemeljevanju demokracije.⁴⁷ Izvor teh idej, ki so nato postopoma vedno bolj stopale v ospredje tudi pri programu in delovanju SDSS/SDS, lahko v veliki meri pripišemo ravno Janezu Janši in dediščini SDZ.⁴⁸

O tem priča tudi uradna zgodovina SDS, kjer je zapisano, da se Janez Janša po razkolu v SDZ ni želel priključiti nobeni od novonastalih strank⁴⁹ in je začel vse tesneje

44 Ibidem, 33.

45 »Janez Janša socialni demokrat,« *STA*, 25. 3. 1992, <https://www.sta.si/982014>, pridobljeno 19. 5. 2021.

46 »Janša in Pukl podpredsednika SDSS,« *STA*, 15. 4. 1992, <https://www.sta.si/1011029>, pridobljeno 19. 5. 2021.

47 Zver, *Dvajset pomladi SDS*, 22, 23.

48 Skoraj dvajset let pozneje je Janko Prunk to hladno povzel tako: »Janša pa je po odstranitvi iz vlade aprila 1994 opustil socialdemokratsko usmeritev, ki ji intimno nikoli ni bil zavezan, izstopil iz socialdemokratske internacionale in stranko usmeril proti desni.« – Janko Prunk, »(Ne)sreča socialne demokracije s Slovenijo,« *Sobotna priloga Dela*, 2. 6. 2012, <https://old.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/ne-sreca-socialne-demokracije-s-slovenijo.html>, pridobljeno 5. 9. 2021.

49 Prihodu Janeza Janše v SDSS je nedvomno botroval razpad SDZ, a tudi, kot je dejal ob prihodu, vrednote, ki jih je delil z njo. – Zver, *Dvajset pomladi SDS*, 36.

sodelovati z Jožetom Pučnikom, ki je v prvih mesecih 1992 pripravljaj SDSS na njen drugi kongres.⁵⁰ Milan Zver ob tem zapiše, da je bil: »Vstop Janeza Janše v Pučnikovo stranko eden od najpomembnejših v novejši slovenski politični zgodovini, ki je po svojih pomenljivih posledicah primerljiv le še z vstopom dr. Janeza Drnovška v LDS.« Na tem kongresu je prišlo do procesa »iskanja identitete«, kjer je Jože Pučnik strnil glavne politične cilje stranke (večstrankarsko parlamentarno demokracijo, samostojno in suvereno Slovenijo, novo ustavo, pravno in socialno državo ter reformo gospodarskega sistema). Lastnosti stranke je označil za »tipično zahodnoevropske«, SDSS pa je prevzemala »vrednote zahodnoevropske socialne demokracije«, novost je, sploh v luči nekaterih ravno vzpostavljenih ciljev, pomenil fokus na reformo socialnega in gospodarskega programa.⁵¹

Na volitve decembra 1992 se je tako stranka podala z bolj definiranim programom z naslovom, ki je hkrati deloval tudi kot politični slogan: »SDSS – Skupaj bomo zmogli«. V uvodu je Jože Pučnik po receptu programskega dokumenta Identiteta SDZ najprej povzel zasluge stranke za osamosvojitve in demokratizacijo, v drugem delu pa prešel k vprašanju legitimnosti strankinega programa: »Socialdemokratska stranka Slovenije je s svojim programom vključena v tradicijo evropske socialdemokracije, ki je izoblikovala in uresničila podobo pravne in socialne države v tržnem gospodarstvu. Povezani smo z vsemi pomembnimi socialdemokratskimi strankami moderne Evrope, z nekaterimi pa imamo tesne prijateljske odnose. Hkrati smo kot edina politična stranka iz Slovenije vključeni v svetovno internacionalo socialdemokratskih strank. Zato smo socialdemokrati del velike evropske družine, ki nam učinkovito pomaga pri vključevanju Slovenije v Evropsko skupnost. Biti socialdemokrat in voliti za Socialdemokratsko stranko Slovenije, ki se vključuje v socialdemokratsko izoblikovano moderno Evropo, ki ob vsej tržni učinkovitosti ne zapostavlja pravnega reda in načel socialne države. Zato sem ponosen, da sem socialdemokrat.«⁵² Program je tako dejansko obljubljal gospodarsko reformo in kot »osnovo sodobne socialne države postavljaj tržno gospodarstvo«. V tem letu se je v ZDA začel dokončno vzpostavljaj koncept, ki ga je pet let kasneje kot politično usmeritev vzpostavil britanski laburistični premier Tony Blair. Če se vrnemo k izvornemu programu stranke, kot si ga je zamislil France Tomšič s sklicevanjem na Bernsteina, lahko hitro potegnemo vzporednico z nastajajočim konceptom: »Pojem tretja pot je kot začetek gibanja novega vala revizionizma, ki cilja na novo sintezo tradicionalne socialne demokracije in liberalizma na nekaterih ključnih področjih družbenih reform, kot so upravljanje, država blaginje, izobraževanje, politična kultura in ustvarjanje delovnih mest v novi ekonomiji.«⁵³ Tony Blair je to v govoru v francoskem parlamentu pojasnil takole: »Država je današnji bolj kot voditi in predpisovati poklicana pripravljaj ljudi na gospodarske

50 »Dr. Pučnik: Kongres SDSS bo programski kongres,« STA, 30. 3. 1992, <https://www.sta.si/988514>, pridobljeno 19. 5. 2021.

51 Zver, *Dvajset pomladi SDS*, 33.

52 *SDSS-Skupaj bomo zmogli* (Ljubljana: Socialdemokratska stranka Slovenije, 1992), <https://www.sds.si/sites/default/files/inline-images/1992-1996-SKUPAJ-BOMO-ZMOGLI.PDF>, pridobljeno 20. 6. 2021.

53 Thomas Meyer, »Tretja pot na razpotju,« *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja* 37, št. 1 (2000): 149.

spremembe, z izobraževanjem, usposabljanjem, tehnologijo in infrastrukturo, kot t. i. država skrbnica, ki spodbuja in nagraduje zaposlovanje. To je tretja pot: ne brezbriznost ne strogi etatizem, ampak dejavno sodelovanje v napredku zaposlovanja.«⁵⁴ Program SDSS tako sledi nastajajočim »zahodnoevropskim trendom«, in poleg davčnega sistema, »ki bo manj obremenjeval majhne in srednje dogodke, bolj pa velike, vendar bo spodbujal investiranje dobička in obremenjeval končno porabo«, lahko sledimo denimo sorodnemu pogledu na problematiko socialnih nadomestil in brezposelnosti. »Socialdemokrati postavljamo v ospredje produktivno zaposlovanje, ne nadomestila brezposelnim. Srednjeročno bo zaposlovanje postala funkcija razvojne politike, ki sproti vključuje nove generacije v smiselno nacionalno proizvodnjo.« Temu sledi tudi izobraževalna politika, ki ponuja »enake izhodiščne možnosti, nadarjenim več, vsem najboljše ...«, ali želja po vzpostavitvi zdravstvene zavarovalnice.⁵⁵ Odmik od klasične socialdemokratske misli bi lahko očitali nekoliko konservativno populističnim odstavkom o družini, demografiji in obravnavi tujcev ter beguncev, ki so takrat predstavljali pereče vprašanje. Pri tem se logiki »tretje poti« nekako ne moremo izogniti ob pogledu na nadnaslov temeljnih ciljev volilnega programa, ki pravi, da je srednja pot najboljša, ob tem pa se pojavi kratek zapis, ki v besedilu ni nikjer konkretneje razdelan in jasno kaže na pero Janeza Janše ter duh časa: »racionalno organiziran in učinkovit obrambni sistem, vključen v mehanizme kolektivne varnosti«. Ob mnogo kasnejši kritiki prestrukturiranja glavne ideološke nasprotnice SDS, naslednice nekdanje Zveze komunistov Slovenije (Združene liste (socialnih demokratov) oziroma Socialnih demokratov, kot se je stranka imenovala po letu 2005), je zgodovinar in v času nastajanja programa dejavni član SDSS Janko Prunk dejal: »Stranka je na drugem kongresu v Mariboru aprila 1992 sprejela nov moderni politični program, ki je stavil na kvalificirano ustvarjalno delo, na socialno solidarnost in demokracijo, kompatibilno z evropsko socialno demokracijo. Vsi analitiki so ga ocenjevali za levega.«⁵⁶

Volitve 1992 so bile za stranko precejšen hladen tuš, saj je v sicer veliki konkurenci za las ujela prag, ki je omogočal, da se je kot zadnja, osma, uvrstila v državni zbor s štirimi poslanci.⁵⁷ Iz volilne propagande je razvidno, da je stranka v oglasno kampanjo investirala precej manj od svojih konkurentov, poleg obraza Jožeta Pučnika pa je v dneh pred volitvami začela opozarjati na dejstvo, da je član stranke tudi Janez Janša, in sicer s sloganom: »SDSS – Kako se imenuje stranka, kjer je Janez Janša podpredsednik.«⁵⁸

54 »Tony Blair za vmesno pot med brezbriznostjo in strogim etatizmom,« *STA*, 24. 3. 1998, <https://www.sta.si/331957>, pridobljeno 20. 6. 2021.

55 *SDSS-Skupaj bomo zmogli*, 3, 8.

56 Janko Prunk, »(Ne)sreča socialne demokracije s Slovenijo,« *Sobotna priloga Dela*, 2. 6. 2012, <https://old.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/ne-sreca-socialne-demokracije-s-slovenijo.html>, pridobljeno 5. 9. 2021.

57 SDSS je bila v tem pogledu »zmagovalka«, ker ji je »obstoječa volilna algebra oz. veljavna inačica D'Hondtovega modela« omogočila vstop v državni zbor. Za kasnejšo strankino javno podobo in pomemben politični cilj, ki pa za naše vprašanje nima bistvene vloge, so bili pomembni zavzemanje, referendum in ostri politični boji, ki so poskusili v Sloveniji proporcionalni volilni sistem spremeniti v večinskega. Kasnejši vzpon stranke bi ji tako omogočil politično prevlado nad opozicijo in sklepanje kompromisov med obema političnima poloma bi postalo nepotrebno. – »FAZ o nedeljskem referendumu v Sloveniji,« *STA*, 7. 12. 1996, <https://www.sta.si/248315>, pridobljeno 19. 5. 2021.

58 »Oglas SDSS,« *Delo*, 3. 12. 1992, 1.

Po dolgih pogajanjih je stranka ponovno vstopila v vladno koalicijo⁵⁹ pod vodstvom Janeza Drnovška,⁶⁰ v kateri je Janez Janša do leta 1994 opravljal funkcijo obrambnega ministra, zaradi njegove razrešitve ob aferi »Depala vas« in velikih trenj v sami koaliciji pa je to nato zapustila in od tedaj naprej dosledno sledila zavezi, ki jo je po svoji peti redni seji 23. septembra 1995 dalo predsedstvo SDSS: »Socialdemokratska stranka Slovenije se vnaprej zavezuje, da glasov, ki jih bo dobila na volitvah, v nobeni obliki ne bo podarila silam komunistične kontinuitete, tudi z vstopanjem v povezave, v katerih bi stranke slovenske pomladi – za Demosom druga združba novih političnih strank – imele manjšinski glas, ne.«⁶¹ Tudi iz pregleda parlamentarnega delovanja stranke v uradni zgodovini SDS je jasno vidno, da je stranka svojo javno podobo in identiteto gradila na vprašanih poprave krivic in ugotavljanja krivde ter eliminaciji ostankov nekdanjega političnega režima.⁶² S tem se je jasno diferencirala od drugih strank,⁶³ kar je Urša Matos v časopisu *Slovenec* med volilno konvencijo ocenila kot dejstvo, da je imela pred volitvami leta 1996 ravno omenjena stranka »največjo mero opozicijske nastrojenosti, kar je v boju za volilne glasove seveda povsem legitimno, vprašanje pa je, če je tudi popolnoma upravičeno.«⁶⁴ Projekcije volilne podpore so namreč stranki hitro rastle⁶⁵ in Janez Janša je poleti 1996 v *Delovi Sobotni prilogi* zatrdil, da je od marca 1994 (oziroma od njegove razrešitve in izstopa SDSS iz koalicije) stranka hitro pridobivala nove člane, poleg tega pa je izkazovala največji delež intelektualcev med članstvom (20 odstotkov).⁶⁶ Marca 1996 je stranka na prvem izrednem kongresu zaradi »razpoznavnosti« spremenila svojo kratico in zunanjo podobo, tako da po prvem maju 1996 ne govorimo več o SDSS, temveč o SDS.⁶⁷

Organizacijsko in vsebinsko je na SDSS po volitvah najbolj vplival vzpon Janeza Janše na položaj predsednika stranke. Po razočaranju na volitvah 1992 je stranka ostala enotna, a Jože Pučnik je zaradi »prevelike obremenitve in takratnega poslabšanja zdravja« napovedal »prepustitev stranke mladim.«⁶⁸ Na simbolično izbranem kraju

59 Sestavljale so jo stranke z obeh polov političnega prostora ob sredinski Liberalno demokratski stranki.

60 »Jože Pučnik: Za nas je sprejemljiva vsaka močna koalicija,« *STA*, 15. 12. 1992, <https://www.sta.si/1228872>, pridobljeno 19. 5. 2021.

61 »Predsedstvo SDSS: razmere med strankami slovenske pomladi in pogledi na druge,« *STA*, 23. 9. 1995, <https://www.sta.si/161405>, pridobljeno 19. 5. 2021.

62 *Zver, Dvajset pomladi SDS*, 35, 36.

63 Pri čemer je zanimivo, da je v biografijah slovenskih političnih strank pred volitvami 1996 zapisano: »SDS se uvršča na levo stran političnega prostora, del javnosti jo uvršča k desnim strankam.« – »Biografije LDS, SKD, SDS, SLS, ZLSD, DS, SNS, SF, NSD, LS, RZS, SOPS, ZA, Zeleni, KSU, DSS, ZZG, ZZP, ZZZL, DeSUS, CI,« *STA*, 12. 10. 1996, <https://www.sta.si/236982>, pridobljeno 19. 5. 2021.

64 »Slovenec: Nova Janševa presenečenja,« *STA*, 13. 10. 1996, <https://www.sta.si/237216>, pridobljeno 19. 5. 2021.

65 Kar lahko pripišemo tudi jasnejši idejnopolitični držji, ki se je držala nasveta Boštjana Markiča iz analize volitev leta 1992: »Pogajanje politično sorodnih strank za istimi volivci, usmerjenost k istim ciljnim skupinam, bo glede na volilne rezultate 1992 kaj lahko terjalo tudi drugačno strankarsko strategijo v prihodnje. In to še zlasti z vidika, ali niso politične elite iskale razlike v programih političnih strank tam, kjer jih volilno telo ni, in seveda tudi obratno. – Boštjan Markič, »Volitve 1992,« *Teorija in praksa* 29, št. 11/12 (1992): 1179.

66 »Delo: Janez Janša: Če bi gradil na slutnjah, me ne bi bilo več,« *STA*, 22. 7. 1995, <https://www.sta.si/149941>, pridobljeno 19. 5. 2021.

67 »SDSS po novem samo še SDS,« *STA*, 5. 4. 1996, <https://www.sta.si/199950>, pridobljeno 19. 5. 2021.

68 *Zver, Dvajset pomladi SDS*, 36. »Kratka zgodovina stranke SDS,« *Delo.si*, 4. 11. 2011, <https://old.delo.si/novice/volitve/kratka-zgodovina-stranke-sds.html>, pridobljeno 19. 5. 2021.

nastanka stranke, v ljubljanskem Litostroju, je bil Janša⁶⁹ na tretjem kongresu stranke maja 1993 izvoljen za njenega predsednika.⁷⁰ »Že na kongresu je bilo čutiti, da v stranki ponovno preišljajo o svoji podobi, ki je bila morda preveč <evro-socialdemokratska> in premalo blizu domačim razmeram. Po mnenju Janše ta ne more delovati izven narodnega konteksta. Prav to filozofijo je poskušal uveljaviti že na 3. kongresu SDZ, na katerem se je zgodil razcep ... «⁷¹ Ob koncu leta 1993 je novi predsednik sicer leto ocenil kot leto analize, reorganizacije in uresničevanja izvirnih socialdemokratskih načel.⁷² A do prehoda je prišlo na domačem parketu,⁷³ na zunanjepolitični ravni je stranka še vedno delovala v kontekstu evropske socialdemokracije. Skozi prvo polovico devetdesetih let tako lahko sledimo poročilom o obiskih in udeležbah na sestankih na papirju sestrskih strank,⁷⁴ med katerimi morda še najbolj izstopa poročilo o kongresu britanske Laburistične stranke. Kongresa se je udeležil tudi Janez Janša, ki je na predvečer pričakovane laburistične zmage pod vodstvom Tonyja Blaira o novostih pri politiki laburistov poročal, »da je prišlo do pomembnega premika k sredinski politiki, med temeljne vrednote pa so dodali tudi patriotizem.«⁷⁵ Ob tem je na četrtem kongresu SDSS v Topolšici pri predstavitvi novega programa stranke, očitno v okviru dejstev, da na domačem parketu politične delitve potekajo drugače, Janša izjavil: »Pravi politični nasprotnik zdravega razvoja Slovenije postaja vse bolj surovi liberalizem, ta značilna staronova kombinacija postkomunizma.«⁷⁶

To je bilo povezano predvsem z notranjepolitičnimi trenji in dejstvom, da si je SDSS v letih po osamosvojitvi prizadevala za uveljavitev na mednarodni levici in sprejem v Socialistično internacionalo, ki bi ji zagotovila legitimnost. Jože Pučnik, pod katerim je SDSS gradila svojo socialdemokratsko identiteto, je stranko predstavljal na njenem kongresu v Berlinu leta 1992, na katerem je sodelovala kot opazovalka, torej kandidatka za polnopravno članstvo v Socialistični internacionali. Na nadaljnjih kongresih v Atenah⁷⁷

69 Tu velja opomniti, da je Janez Janša še danes predsednik stranke in ga po stažu na čelu katerekoli kontinuirane politične stranke prekaša le še predsednik Slovenske nacionalne stranke Zmago Jelinčič. – Ali Žerdin, »Janez Janša je pred četrto stoletja prevzel vodenje SDS,« *Delo.si*, 15. 5. 2018, <https://www.delo.si/novice/slovenija/janez-jansa-je-pred-cetrto-stoletja-prevzel-vodenje-sds/>, pridobljeno 19. 5. 2021.

70 »Janša novi predsednik socialdemokratske stranke,« *STA*, 15. 5. 1993, <https://sta.si/9825>, pridobljeno 19. 5. 2021.

71 Zver, *Dvajset pomladi SDS*, 36, pridobljeno 19. 5. 2021.

72 »Janša: uspešno leto za SDSS,« *STA*, 22. 12. 1993, <https://www.sta.si/47694>, 20. 5. 1993, pridobljeno 20. 5. 2021.

73 V tem kontekstu lahko razumemo tudi odgovor Jožeta Pučnika na novinarsko vprašanje – »Se vam zdi normalno, da vodi slovensko socialdemokracijo desničar?« – iz leta 1993, kot ga je povzela Spomenka Hribar pri opisovanju očitkov pragmatizma strankarske politike drug drugemu: »Janša ni desničar, da pa igra na to karto, je logično. Drugo leto bodo občinske volitve, volilni sistem je večinski, večinska koalicija bo z 41 odstotki dobila 80 odstotkov mest po občinah. S kom pa naj socialdemokrati gradimo večinski sistem na levici? Z združeno listo? Tega mnogi naši člani stranke ne bi prenesli. Liberalni demokrati pa so toliko pragmatični, nenačelni, da se lahko z njimi vse dogovoriš, vendar bodo 14 dni pred volitvami čisto drugače skočili. Oni se bodo tudi pridružili desnici, če bodo videli, da je močnejša.« – Spomenka Hribar, *Svet kot zarota* (Mengeš: Ciceron, 2011), 301, 302.

74 »Delegacija SDSS na obisku pri čeških kolegih,« *STA*, 10. 10. 1995, <https://www.sta.si/164797>, pridobljeno 19. 5. 2021. »Slovesnost ob 125. letnici SDSS Nemčije,« *STA*, 23. 5. 1993, <https://www.sta.si/74590>, pridobljeno 19. 5. 2021.

75 »Janša pri laburistih,« *STA*, 5. 10. 1995, <https://www.sta.si/163875>, pridobljeno 19. 5. 2021.

76 »Janša: Stranke slovenske pomladi proti bloku ZL-LDS,« *STA*, 27. 5. 1995, <https://www.sta.si/139802>, pridobljeno 19. 5. 2021.

77 »Janša o zasedanju Sveta Socialistične internacionalne,« *STA*, 10. 2. 1993, <https://www.sta.si/1236098>, pridobljeno 20. 5. 2021.

in Lizboni je kot predsednik stranke sodeloval Janez Janša.⁷⁸ Ob tem je zanimivo, da je SDSS oktobra 1993 po poročanju STA sodelovala na sestanku sveta Internacionalne socialdemokratskih strank v Lizboni, kar morda priča o želji SDSS, da bi se za slovensko javnost izognila nerodno zvenečemu socialističnemu imenu.⁷⁹ Ob reminiscencah na kasnejše politične poteze SDS je Janez Kocijančič, takratni predsednik Združene liste socialnih demokratov, ki je v sredini devetdesetih poskušala pridobiti članstvo v Socialistični internacionali, celo namigoval, da je SDS delovala v smeri organizacije posebne, vzporedne internacionalne, ki bi vključevala desno usmerjene socialdemokratske stranke iz vzhodne Evrope.⁸⁰ Notranjepolitični boji med SDS in ZLSD, ki je bila naslednica nekdanjih reformiranih komunistov oziroma Zveze komunistov, so se tako preselili na mednarodni parket. Kocijančič je z distance to opisal tako: »Od takrat je minilo že četrto stoletje. Takrat sta na Slovenskem obstajali, vsaj po imenu, dve socialdemokratski stranki: Združena lista socialnih demokratov (ZLSD) in Socialdemokratska stranka Slovenije (SDS). SDS, ko ji je predsedoval dr. Jože Pučnik, se je še pred nami na kongresu v Berlinu vključila v Socialistično internacionalo kot opazovalka, kar je bil takrat najnižji status članstva brez pravice glasovanja. Na ta način je dr. Pučnik poskušal preprečiti vključitev tudi ZLSD v Socialistično internacionalo. Vešče je zapiral politični prostor z namenom, da bi ZLSD pritiskal v levo na neke ortodoksne komunistične pozicije, ki smo jih v ZLSD že zdavnaj prešli, saj je ZLSD na svojem kongresu v Slovenj Gradcu (1995, op. a.) v celoti sprejela politična izhodišča socialne demokracije. Ko je dr. Pučnik svoj položaj prepustil Janezu Janši,⁸¹ se je položaj dramatično spremenil še na slabše / ... / Sporočilo je bilo, da naj bi bila ZLSD zgolj prebarvana komunistična stranka.«⁸² Na kongresu Socialistične internacionalne v New Yorku 9. septembra 1996 je bila ZLSD kljub nasprotovanju SDS sprejeta v polnopravno članstvo Socialistične internacionalne, nekaj mesecev kasneje pa je bila Socialdemokratska stranka Slovenije iz nje izključena. O tem, kako se je zaključilo članstvo SDS v SI, sicer različni viri podajajo drugačna pojasnila, a Janez Janša je januarja 1997 vest o izključitvi SDS iz SI komentiral kot lažno, saj naj bi se stranka svoji vlogi opazovalke odpovedala že 13. oktobra 1996.⁸³ Stranka je tako podala izjavo, da je »razlog za izstop SDS bil, da je SI mesec pred tem sprejela med svoje člane večje število postkomunističnih strank iz Srednje in Vzhodne Evrope, med drugim tudi naslednice komunistov iz Slovenije, Makedonije in BiH. Izključitev SDS je, kot so zapisali njeni predstavniki, jasno pokazala, da SI po zgledu Kominterne izključuje tudi stranke, ki že zdavnaj niso več njene članice, in da pri tem niti ne pozna osnovnih

78 Vasja Jager, »Nosili so rdeče zvezde,« *Mladina*, 7. 2. 2019, <https://www.mladina.si/189499/nosili-so-rdece-zvezde/>, pridobljeno 30. 7. 2021.

79 »SDSS na sestanku sveta Internacionalne socialdemokratskih strank,« *STA*, 6. 10. 1993, <https://www.sta.si/33167>, pridobljeno 19. 5. 2021.

80 Janez Kocijančič, »# Pisma iz karantene«, *socialnidemokrati.si*, <https://socialnidemokrati.si/dr-janez-kocijancic-esej-o-ovadustvu/>, pridobljeno 25. 7. 2021.

81 Glej npr. »Janša: Neokomunisti niso socialdemokrati,« *STA*, 17. 10. 1993, <https://www.sta.si/35416>, pridobljeno 20. 5. 2021.

82 Kocijančič, »# Pisma iz karantene.«

83 »Janša o izključitvi iz Socialistične internacionalne,« *STA*, 22. 1. 1997, <https://www.sta.si/256578>, pridobljeno 20. 5. 2021. »ZLSD sprejeta v polnopravno članstvo Socialistične internacionalne,« *STA*, 11. 9. 1996, <https://www.sta.si/230715>, pridobljeno 20. 5. 2021.

določb lastnega statuta ... «⁸⁴ Spor o tem vsekakor temelji tudi na dejstvu, da se je SI med vprašanjem o sprejemu nekdanje komunistične in nove socialdemokratske stranke odločila za prvo.⁸⁵ Na tretjem kongresu ZLSD leta 1997 je tako njen odhajajoči predsednik Janez Kocijančič lahko dejal, da »čeprav dve stranki nosita socialdemokratsko ime, je Združena lista edina socialdemokratska stranka na Slovenskem. Desne in populistične socialne demokracije namreč ni in je ne more biti, kar so žal v svetu spoznali prej kot pri nas, saj so našo stranko sprejeli v največjo in najuglednejšo mednarodno politično organizacijo – Socialistično internacionalo.«⁸⁶ S tem se je SDS oddaljila od mednarodne organizacije, na podlagi katere je do tedaj poskušala graditi svojo domačo podobo, in nastopilo je obdobje, ki so ga nekaj let kasneje opisali kot »mednarodno izolacijo«.⁸⁷

Strankin izrazito protikomunistični značaj je sicer postajal vse bolj izrazit in je v javnosti kulminiral z bojkotom proslave ob 50. obletnici konca druge svetovne vojne leta 1995,⁸⁸ medtem ko je bilo v programsko zelo ciljnem in ideološko zadržanem volilnem programu za volitve 1996 z naslovom Čas je za spremembe⁸⁹ tej problematiki namenjeno precej manj prostora. Na četrtem kongresu SDSS v Topolšici je predsednik stranke Janez Janša poudaril socialni značaj stranke, ki jo je sestavljalo več kot 60 odstotkov delavcev in s tem dajalo legitimnost imenu stranke. Ideološki prehod je postajal vse bolj jasen: »V novem programu bo SDS združila klasična temeljna socialdemokratska izhodišča iz leta 1896, ko je bila v Sloveniji ustanovljena prva socialdemokratska stranka, z ugotovitvami iz novejšje slovenske stvarnosti, hkrati pa želi dokončno opredeliti svojo socialno bazo na prehodu tisočletja in doreči temeljne socialdemokratske vrednote, to so svoboda, pravičnost in solidarnost, domoljubje. S tem programom se SDSS jasno opredeljuje kot stranka vrednot in ne pragmatizma, kar pomeni neomajno vztrajanje pri demokraciji kot edinem dovoljenem in sprejemljivem sredstvu za doseganje družbenih sprememb ... «⁹⁰ Volilno telo je to nagradilo in SDS je na volitvah konec leta 1996 zasedla tretje mesto s 16,14 odstotka glasov. Stranka se je, kljub občasnim kolebanjem, kateri politični spekter predstavlja,⁹¹ zaveze o nesodelovanju v koalicijskih vladah s »tranzicijsko levico« držala, je pa jasno vedela, zakaj ji

84 »SDS o socialistični farsii v Rimu,« STA, 24. 1. 1997, <https://www.sta.si/256967>, pridobljeno 20. 5. 2021.

85 Dimitrij Rupel, »Janez Kocijančič z onega sveta,« *nova24tv.si*, 13. 5. 2020, <https://nova24tv.si/kolumna/janez-kocijancic-z-odega-sveta/>, pridobljeno 19. 5. 2021.

86 »Kocijančič: ZLSD edina socialdemokratska stranka na Slovenskem,« STA, 15. 3. 1997, <https://www.sta.si/266763>, pridobljeno 20. 5. 2021.

87 Mateja Babič in Grega Repovž, »Spregledani uspehi,« *Delo*, 22. 5. 2001, 2.

88 »Janša: proti izenačitvi odpora proti okupatorju s komunistično revolucijo,« STA, 10. 2. 1995, <https://www.sta.si/121215>, pridobljeno 20. 5. 2021.

89 »Čas je za spremembe: Predlog sprememb po posameznih področjih izvršne oblasti v Republiki Sloveniji,« *Socialdemokratska stranka*, 1996, https://www.sds.si/sites/default/files/inline-images/1996-2000-CAS-JE-ZA-SPREMEMBE_1.pdf, pridobljeno 20. 6. 2021; https://www.sds.si/sites/default/files/inline-images/1996-2000-CAS-JE-ZA-SPREMEMBE_2.pdf, pridobljeno 20. 6. 2021.

90 »Janša: Na naslednjih volitvah bomo dobili več glasov kot LDS; do imena nas upravičuje članstvo – delavci,« STA, 25. 5. 1995, <https://www.sds.si/139428>, pridobljeno 20. 5. 2021.

91 »Temeljno merilo za opredelitev stranke, ali sodi levo, desno ali v sredino, je njena socialna baza in socialna baza socialdemokracije niso direktorji igralnic, zavarovalnic in bank, je poudaril Janša.« »Janša: Na naslednjih volitvah bomo dobili več glasov kot LDS; do imena nas upravičuje članstvo – delavci,« STA, 25. 5. 1995, <https://www.sds.si/139428>, pridobljeno 20. 5. 2021.

na volitvah ni uspelo prepričati še večjega deleža volilcev, saj se je, kot ugotavlja Milan Zver, »glede na sorodnost volilnega telesa del – sodeč po javnomnenjskih analizah – pretočil k Slovenski ljudski stranki«. ⁹² Ta je s svojim pragmatičnim vstopom v novo koalicijo ⁹³ tudi potisnila retoriko SDS bolj proti konservativnemu polu. Na desnem spektru slovenske politike oziroma v krogu t. i. pomladnih strank je nato šele ob vladni krizi maja leta 2000 prišlo do združitve političnih sil, ki so skupaj z SDS za dobrih sedem mesecev prvič prevzele oblast. Med njimi je prihajalo tudi do resnih trenj glede za SDS enega najpomembnejših vprašanj, podpore večinskemu volilnemu sistemu. Skupni nastop se ni zgodil zgolj zaradi pragmatizma, temveč v duhu ideje, da je leta 1996 prišlo do zgodovinske krivice, zato je Janez Janša na konferenci stranke v Novem mestu leta 2000 dejal, da je z imenovanjem nove vlade, t. i. koalicije Slovenija, ⁹⁴ bila ta zgodovinska krivica popravljena in vlado končno sestavljajo stranke, ki so na volitvah leta 1996 dosegle absolutno večino. ⁹⁵ Obenem je zatrdil, da se stranka zaradi vstopa v vlado ni odrekla svojim programskim ciljem, ki so jih na kongresu v Portorožu postavili leto dni prej. Program SDS za Slovenijo 2000–2004, znan tudi pod sloganom Čas je za Slovenijo, ⁹⁶ je bil razvojno naravn in v njem so se socialdemokratske prvine iz začetnih let počasi pričele izgubljati, mnogo bolj pa so bile poudarjene temeljne vrednote, ki bi jih lažje pripisali nekdanji SDZ (svoboda, pravičnost, solidarnost in domoljubnost). ⁹⁷ Programske spremembe so takratni politični komentatorji razumeli tudi kot poskus mehčanja strankine podobe, Grega Repovž je tako v delu po portoroškem kongresu videl »znake premika proti sredini, stran od dosedanje ortodoksnosti in pretiranega mračnjastva ter obsojanja vsega nepomladnega in po njihovem mnenju kontinuitetnega«. ⁹⁸ Leta 1999 je socialdemokratska stranka najavila tudi »presenetljivo odločitev«, da bodo začeli formalne postopke za vključitev v Evropsko demokrasko unijo (IDU), združenje evropskih strank desne politične provenience, kar je pomenilo poskus iskanja novih mednarodnih zavezništov in nakazovalo nadaljnje politične korake. ⁹⁹

Po kratkotrajni vladni epizodi je na volitvah jeseni leta 2000 koalicija Slovenija prepričljivo izgubila, a SDS se je povzpela na drugo mesto s 15, 81-odstotno podporo. ¹⁰⁰

92 Zver, *Dvajset pomladi* SDS, 43.

93 To je Janez Janša nekoliko cinično napovedal že januarja 1997 z izjavo, »da bo Slovenija dobila vlado z vprašljivo podporo, zato se pojavlja vprašanje, kaj se bo dogajalo z izvršilno oblastjo v tem mandatu.« – »SDS: Slovenija bo dobila vlado z vprašljivo podporo,« STA, 24. 1. 1997, <https://www.sta.si/256961>, pridobljeno 20. 5. 2021.

94 Sestavljale so jo vse sorodne stranke iz desnega političnega spektra, v njej je SDS kot moderna socialdemokratska stranka »ponujala slovenskemu narodu program za vsestranski duhovni in materialni razvoj domovine.« – »SDS praznuje 11. obletnico,« STA, 12. 2. 2000, <https://www.sta.si/466085>, pridobljeno 20. 5. 2021.

95 »Janša: Z imenovanjem nove vlade popravljena zgodovinska krivica,« STA, 17. 6. 2000, <https://www.sta.si/494310>, pridobljeno 20. 5. 2021.

96 »Jože Pučnik častni predsednik SDS,« STA, 8. 5. 1999, <https://www.sta.si/407657>, pridobljeno 20. 5. 2021.

97 *Program SDS za Slovenijo 2000–2004* (Ljubljana: Socialdemokratska stranka, 2000), <https://www.sds.si/sites/default/files/inline-images/2000-2004-PROGRAM-SDS-ZA-SLOVENIJO.PDF>, pridobljeno 20. 6. 2021.

98 »Delo: Na vrsti je SDS (11. 5.),« STA, 10. 5. 1999, <https://www.sta.si/408074>, pridobljeno 20. 5. 2021.

99 »Novi manevar SDS,« *24ur.com*, 5. 9. 1999, <https://www.24ur.com/novice/slovenija/novi-manevar-sds.html>, pridobljeno 20. 5. 2021.

100 »Izidi, po katerih naj bi SDS dobila približno 16 odstotkov glasov, bi težko bili boljši glede na to, kaj se je dogajalo v zadnjih štirih mesecih, ko je bila vlada deležna napadov tako od zunaj kot od znotraj, je ocenil predsednik SDS Janez Janša.« »Janša: Izidi bi bili glede na posledice težko boljši,« STA, 15. 10. 2000, <https://sta.si/518997>, pridobljeno 20. 5. 2021.

Leta 2001 je nato prišlo do novega kongresa SDS v Celju, ki je kljub napovedim, da »ne bo služil kot orodje za poenotenje stranke«,¹⁰¹ pomenil precejšen rez v kontinuiteti.¹⁰² To se je napovedovalo že v mesecih po volitvah, saj je Janez Janša, ki je bil na tem kongresu ponovno izvoljen za predsednika,¹⁰³ že na slavnostni akademiji ob obletnici ustanovitve SDS napovedal, da se mora stranka »zaradi nešteti sprememb, ki se obetajo v prihodnosti, socialnih posledic teh sprememb ter zaradi razmer, ki so nastale po zadnjih volitvah, precej spremeniti«. ¹⁰⁴ V sklopu volitev v strankarske organe je postalo jasno, na kaj merijo te besede. Slovenski mediji, ki jih je predsednik SDS že lep čas označeval za tiste, ki se trudijo rušiti stranko,¹⁰⁵ so namreč na naslovnih poročali o prvi kadrovske čistki, ki se je zgodila na kongresu. Žrtev te čistke je bil poleg Janeza Janše zaradi svojih govorniških bravur v parlamentu verjetno najbolj prepoznaven član stranke Ivo Hvalica. Kljub kandidaturi namreč ni bil izvoljen v izvršilni odbor stranke, ker se je pred volitvami novih organov proti njemu javno izrecno izrekel Janez Janša in to pogojeval s svojim nadaljevanjem vodenja stranke, ki bi se mu v nasprotnem primeru odrekel.¹⁰⁶ Janša je Hvalici očital destrukcijo stranke, in to zaradi tega, ker je velikokrat imel pripombe na delo in usmeritve stranke, te pa je »namesto na vodstvo stranke naslavljajal na medije in tako skrbel predvsem za samopromocijo«. Lakonično je bilo to povzeto v Janšinem govoru: »Sedaj imamo en program, en statut in ena programska izhodišča ter dva pogleda na to, kako graditi stranko v prihodnje. Če bosta ta dva pogleda v prihodnjem izvršilnem odboru, bo to neenotna in neučinkovita stranka in sam takšne stranke ne mislim voditi.«¹⁰⁷ Janez Janša je tako uspešno odstranil notranjo opozicijo, v medijih pa so, skupaj z nekdanjim poslancem Hvalico,¹⁰⁸ ta spor interpretirali kot vse bolj avtoritarno vodenje stranke in odmik od socialdemokratskih, če ne celo demokratskih vrednot, zaradi česar je novinar *Dela* Boris Jež napisal kritično kolumno, katere naslov nosi tudi pričujoči prispevek: Kaj bi rekel Henrik Tuma?¹⁰⁹ V njej se je, tako kot večina slovenskega medijskega prostora, spraševal o tem, kako socialdemokratsko dediščino razumeta predsednik SDS Janez Janša in strankin ideolog Milan Zver.

Razumela sta jo nadvse pragmatično, že septembra istega leta je SDS skupaj z ostalima dvema t. i. pomladnima strankama dobila status opazovalke pri Evropski ljudski stranki, s tem presekala »dolgoletno mednarodno izolacijo in blokado«¹¹⁰

101 »Janša: Po celjskem kongresu drugačna podoba SDS,« *STA*, 13. 5. 2001, <https://www.sta.si/563302>, pridobljeno 20. 5. 2021.

102 »SDS pred ‚kongresom novih energij‘,« *STA*, 1. 5. 2001, <https://www.sta.si/560778>, pridobljeno 20. 5. 2021.

103 »Janez Janša ostaja predsednik SDS,« *STA*, 19. 5. 2001, <https://www.sta.si/564812>, pridobljeno 20. 5. 2021.

104 »Janša: SDS bo treba precej spremeniti,« *STA*, 9. 2. 2001, <https://www.sta.si/543193>, pridobljeno 20. 5. 2021.

105 »Janša: Kljub medijskim eksekutorjem smo še tu,« *Delo*, 10. 2. 2001, 2.

106 »Janez Janša ostaja predsednik SDS,« *STA*, 19. 5. 2001, <https://www.sta.si/564812>, pridobljeno 20. 5. 2021.

107 »Kongres SDS: Janša ostaja predsednik, stranka dobiva drugačno podobo (zbirno),« *STA*, 19. 5. 2001, <https://www.sta.si/564814>, pridobljeno 20. 5. 2021.

108 V odstopni izjavi je 23. maja med drugim zapisal, da se ne more istovetiti s stranko, ki ni več demokratična. – »Ivo Hvalica izstopil iz SDS,« *STA*, 23. 5. 2001, <https://www.sta.si/565645>, pridobljeno 20. 5. 2021.

109 Jež, »Kaj bi rekel Henrik Tuma?.«

110 Babič in Repovž, »Spregljedani uspehi.«

ter se na mednarodni ravni dokončno odpovedala socialdemokratski usmeritvi.¹¹¹ Na domačem parketu je socialdemokracija vsaj na papirju bila prisotna še nekaj let, do kongresa v Izoli septembra 2003,¹¹² na katerem je stranka svoje ime spremenila v Slovensko demokratsko stranko. Predlog je podprlo 120 delegatov, proti so bili le štirje. Sprememba kljub konsenzu ni pomenila zgolj kozmetičnega popravka, na kongresu je bilo slišati glasove, da stranka s tem socialdemokracijo prepušča ZLSD, pojavilo se je tudi vprašanje potencialne izgube dela volilnega telesa. Takšne pomisleke je v uvodu zavrnil Janez Janša, »ki je dejal, da program stranke ostaja nespremenjen, tako da bo stranka še naprej ohranjala pomen demokracije in narodne identitete«. Poleg tega naj bi se s spremembo imena tudi še bolj približali svojim (desno)sredinskim zunanjepolitičnim partnerjem, Evropski demokratični uniji in Evropski ljudski stranki, ki »tako kot SDS temeljita na vrednotah evropske civilizacije«. Morebitni nostalgiji po socialdemokratskem imenu je žebelj v krsto nato zabil član izvršilnega odbora stranke Branko Grims, »ki je poudaril, da je bila SDS na volitvah najmanj uspešna tedaj, ko je napovedovala svoj premik v levo politično polje / ... / Poudaril je, da stranka poudarja vrednote demokracije in slovenske identitete.«¹¹³ Edini, ki so ob tem protestirali, so bili politično tedaj že irelevantni predstavniki Demokratske stranke Slovenije, ki so na ministrstvo za notranje zadeve vložili ugovor in trdili, da gre za politično sprenevedanje,¹¹⁴ medtem ko so v ljubljanskem *Dnevniku* zgolj ironično zapisali, da se je »vrh SDS poskušal znebiti še (glede na stališča, ki jih zastopajo, res neupravičenega) pridevnika socialdemokratska stranka. Toda ‚rdeči škrate‘ jim očitno zopet ne da miru. Zgodovinsko izganjanje socialdemokracije iz imena SDS se je namreč dogajalo v izolski Ulici oktobrske revolucije 1!«¹¹⁵

Viri in literatura

Časopisni viri

- Grobovšek, Bojan. »Pogovor z Vranitzkim.« *Delo*, 5. 9. 1990, 20.
- *Delo*, 26. 11. 1992, 22–23. »Oglasa NDS in DS.«
- *Delo*, 3. 12. 1992, 1. »Oglas SDSS.«
- *Delo*, 10. 2. 2001, 2. »Janša: Kljub medijskim eksekutorjem smo še tu.«
- Jež, Boris. »Kaj bi rekel Henrik Tuma?« *Delo*, 24. 5. 2001, 3.
- Babič, Mateja in Grega Repovž. »Spregladani uspehi.« *Delo*, 22. 5. 2001, 2.

Internetni viri

- 111 »SLS+SKD, SDS in NSi dobile status opazovalk pri Evropski ljudski stranki,« *STA*, 27. 9. 2001, <https://www.sta.si/591173>, pridobljeno 20. 5. 2021.
- 112 Januarja tega leta je umrl drugi in nato častni predsednik socialdemokratske stranke Jože Pučnik.
- 113 »SDS po novem Slovenska demokratska stranka,« *STA*, 19. 9. 2003, <https://sta.si/766617>, pridobljeno 20. 5. 2021.
- 114 »Demokrati Slovenije vložili ugovor na preimenovanje SDS,« *STA*, 22. 9. 2003, <https://www.sta.si/767208>, pridobljeno 20. 5. 2021.
- 115 »Ulica oktobrske revolucije,« *Dnevnik.si*, 20. 9. 2003, <https://www.dnevnik.si/60793>, pridobljeno 19. 5. 2021.

- *24ur.com*, 5. 9. 1999. »Novi manever SDS.« Dostopno na: <https://www.24ur.com/novice/slovenija/novi-manever-sds.html>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
- Anderson, Robert. »Social Democracy: What's Left in Central Europe?.« *Balkan Insight*, 26. 3. 2020. Dostopno na: <https://balkaninsight.com/2020/03/26/social-democracy-whats-left-in-central-europe/>. Pridobljeno 6. 9. 2021.
- *Delo.si*, 4. 11. 2011. »Kratka zgodovina stranke SDS.« Dostopno na: <https://old.delo.si/novice/volitve/kratka-zgodovina-stranke-sds.html>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
- *Dnevnik.si*, 20. 9. 2003. »Ulica oktobrske revolucije.« Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/60793>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
- Jager, Vasja. »Nosili so rdeče zvezde.« *Mladina*, 7. 2. 2019. Dostopno na: <https://www.mladina.si/189499/nosili-so-rdece-zvezde/>. Pridobljeno 30. 7. 2021.
- Janša, Janez. »Slovenska demokratska stranka je politična sila slovenske osamosvojitve. Govor predsednika Slovenske demokratske stranke Janeza Janše, ki ga je imel na virtualni slavnostni akademiji ob 32. obletnici delovanja stranke.« *Slovenska demokratska stranka*, 13. 2. 2021. Dostopno na: <https://www.sds.si/novica/janez-jansa-slovenska-demokraska-stranka-je-politicka-sila-slovenske-osamosvojitve-20214>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
- Kocijančič, Janez. »#Pisma iz karantene.« *socialnidemokrati.si*. Dostopno na: <https://socialnidemokrati.si/dr-janez-kocijancic-esej-o-ovadustvu/>. Pridobljeno 25. 7. 2021.
- Rupel, Dimitrij. »Janez Kocijančič z onega sveta.« *nova24tv.si*, 13. 5. 2020. Dostopno na: <https://nova24tv.si/kolumna/janez-kocijancic-z-odega-sveta/>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
- Rupel, Dimitrij. »Paradoks t.i. leve sredine: O socialni demokraciji in slovenski politični miselnosti.« *Portalplus*, 24. 2. 2020. Dostopno na: <https://www.portalplus.si/3651/paradoks-leve-sredine/>. Pridobljeno 6. 9. 2021.
- *Socialdemokraska stranka Slovenije, 1992*. »SDSS-Skupaj bomo zmogli.« Dostopno na: <https://www.sds.si/sites/default/files/inline-images/1992-1996-SKUPAJ-BOMO-ZMOGLI.PDF>. Pridobljeno 20. 6. 2021.
- *Socialdemokraska stranka, 1996*. »Čas je za spremembe: Predlog sprememb po posameznih področjih izvršne oblasti v Republiki Sloveniji.« Dostopno na: https://www.sds.si/sites/default/files/inline-images/1996-2000-CAS-JE-ZA-SPREMEMBE_1.pdf in https://www.sds.si/sites/default/files/inline-images/1996-2000-CAS-JE-ZA-SPREMEMBE_2.pdf. Pridobljeno 20. 6. 2021.
- *Socialdemokraska stranka, 2000*. »Program SDS za Slovenijo 2000-2004.« Dostopno na: <https://www.sds.si/sites/default/files/inline-images/2000-2004-PROGRAM-SDS-ZA-SLOVENIJO.PDF>. Pridobljeno 20. 6. 2021.
- *STA*, 25. 3. 1992. »Janez Janša socialni demokrat.« Dostopno na: <https://www.sta.si/982014>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
- *STA*, 30. 3. 1992. »Dr. Pučnik: Kongres SDSS bo programski kongres.« Dostopno na: <https://www.sta.si/988514>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
- *STA*, 15. 4. 1992. »Janša in Pukl podpredsednika SDSS.« Dostopno na: <https://www.sta.si/1011029>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
- *STA*, 15. 12. 1992. »Jože Pučnik: Za nas je sprejemljiva vsaka močna koalicija.« Dostopno na: <https://www.sta.si/1228872>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
- *STA*, 10. 2. 1993. »Janša o zasedanju Sveta Socialistične internacionale.« Dostopno na: <https://www.sta.si/1236098>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
- *STA*, 15. 5. 1993. »Janša novi predsednik socialdemokratske stranke.« Dostopno na: <https://sta.si/9825>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
- *STA*, 23. 5. 1993. »Slovesnost ob 125. letnici SDSS Nemčije.« Dostopno na: <https://www.sta.si/74590>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
- *STA*, 6. 10. 1993. »SDSS na sestanku sveta Internacionale socialdemokraskih strank.« Dostopno

- na: <https://www.sta.si/33167>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
- STA, 17. 10. 1993. »Janša: Neokomunisti niso socialdemokrati.« Dostopno na: <https://www.sta.si/35416>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
 - STA, 22. 12. 1993. »Janša: uspešno leto za SDSS.« Dostopno na: <https://www.sta.si/47694>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
 - STA, 10. 2. 1995. »Janša: proti izenačitvi odpora proti okupatorju s komunistično revolucijo.« Dostopno na: <https://www.sta.si/121215>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
 - STA, 25. 5. 1995. »Janša: Na naslednjih volitvah bomo dobili več glasov kot LDS; do imena nas upravičuje članstvo – delavci.« Dostopno na: <https://www.sds.si/139428>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
 - STA, 27. 5. 1995. »Janša: Stranke slovenske pomladi proti bloku ZL-LDS.« Dostopno na: <https://www.sta.si/139802>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
 - STA, 22. 7. 1995. »Delo: Janez Janša: Če bi gradil na slutnjah, me ne bi bilo več.« Dostopno na: <https://www.sta.si/149941>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
 - STA, 23. 9. 1995. »Predsedstvo SDSS: razmere med strankami slovenske pomladi in pogledi na druge.« Dostopno na: <https://www.sta.si/161405>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
 - STA, 5. 10. 1995. »Janša pri laburistih.« Dostopno na: <https://www.sta.si/163875>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
 - STA, 10. 10. 1995. »Delegacija SDSS na obisku pri čeških kolegih.« Dostopno na: <https://www.sta.si/164797>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
 - STA, 5. 4. 1996. »SDSS po novem samo še SDS.« Dostopno na: <https://www.sta.si/199950>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
 - STA, 11. 9. 1996. »ZLSD sprejeta v polnopravno članstvo Socialistične internacionale.« Dostopno na: <https://www.sta.si/230715>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
 - STA, 12. 10. 1996. »Biografije LDS, SKD, SDS, SLS, ZLSD, DS, SNS, SF, NSD, LS, RZS, SOPS, ZA, Zeleni, KSU, DSS, ZZG, ZZP, ZZL, DeSUS, CI.« Dostopno na: <https://www.sta.si/236982>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
 - STA, 13. 10. 1996. »Slovenec: Nova Janševa presenečenja.« Dostopno na: <https://www.sta.si/237216>, 19. 5. 2021. Pridobljeno 19. 5. 2021.
 - STA, 7. 12. 1996. »FAZ o nedeljskem referendumu v Sloveniji.« Dostopno na: <https://www.sta.si/248315>. Pridobljeno 19. 5. 2021.
 - STA, 22. 1. 1997. »Janša o izključitvi iz Socialistične internacionale.« Dostopno na: <https://www.sta.si/256578>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
 - STA, 24. 1. 1997. »SDS o socialistični farsii v Rimu.« Dostopno na: <https://www.sta.si/256967>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
 - STA, 24. 1. 1997. »SDS: Slovenija bo dobila vlado z vprašljivo podporo.« Dostopno na: <https://www.sta.si/256961>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
 - STA, 15. 3. 1997. »Kocijančič: ZLSD edina socialdemokratska stranka na Slovenskem.« Dostopno na: <https://www.sta.si/266763>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
 - STA, 24. 3. 1998. »Tony Blair za vmesno pot med brezbriznostjo in strogim etatizmom.« Dostopno na: <https://www.sta.si/331957>. Pridobljeno 20. 6. 2021.
 - STA, 8. 5. 1999. »Jože Pučnik častni predsednik SDS.« Dostopno na: <https://www.sta.si/407657>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
 - STA, 10. 5. 1999. »Delo: Na vrsti je SDS (11. 5.).« Dostopno na: <https://www.sta.si/408074>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
 - STA, 12. 2. 2000. »SDS praznuje 11. obletnico.« Dostopno na: <https://www.sta.si/466085>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
 - STA, 17. 6. 2000. »Janša: Z imenovanjem nove vlade popravljena zgodovinska krivica.« Dostopno na: <https://www.sta.si/494310>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
 - STA, 15. 10. 2000. »Janša: Izidi bi bili glede na posledice težko boljši.« Dostopno na: <https://www.sta.si/518997>. Pridobljeno 20. 5. 2021.

- STA, 9. 2. 2001. »Janša: SDS bo treba precej spremeniti.« Dostopno na: <https://www.sta.si/543193>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
- STA, 1. 5. 2001. »SDS pred kongresom novih energij.« Dostopno na: <https://www.sta.si/560778>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
- STA, 13. 5. 2001. »Janša: Po celjskem kongresu drugačna podoba SDS.« Dostopno na: <https://www.sta.si/563302>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
- STA, 19. 5. 2001. »Janez Janša ostaja predsednik SDS.« Dostopno na: <https://www.sta.si/564812>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
- STA, 19. 5. 2001. »Kongres SDS: Janša ostaja predsednik, stranka dobiva drugačno podobo (zbirno).« Dostopno na: <https://www.sta.si/564814>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
- STA, 23. 5. 2001. »Ivo Hvalica izstopil iz SDS.« Dostopno na: <https://www.sta.si/565645>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
- STA, 27. 9. 2001. »SLS+SKD, SDS in NSi dobile status opazovalk pri Evropski ljudski stranki.« Dostopno na: <https://www.sta.si/591173>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
- STA, 19. 9. 2003. »SDS po novem Slovenska demokratska stranka.« Dostopno na: <https://sta.si/766617>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
- STA, 22. 9. 2003. »Demokrati Slovenije vložili ugovor na preimenovanje SDS.« Dostopno na: <https://www.sta.si/767208>. Pridobljeno 20. 5. 2021.
- Žerdin, Ali. »Janez Janša je pred četrto stoletja prevzel vodenje SDS.« *Delo.si*, 15. 5. 2018. Dostopno na: <https://www.delo.si/novice/slovenija/janez-jansa-je-pred-cetrto-stoletja-prevzel-vodenje-sds/>. Pridobljeno 19. 5. 2021.

Literatura

- »Socialdemokratska zveza Slovenije.« V: *Koga voliti. Programi političnih strank in list na spomladanskih volitvah v Sloveniji*, ur. Slavi Krušič, Josip Esterajher in Slobodan Vugrinec, 47–60. Ljubljana: Jugoslovanski center za teorijo in prakso samoupravljanja Edvard Kardelj, 1990.
- Everett, Jim. »The 12 Item Social and Economic Conservatism Scale (SECS).« *PLOS ONE* 8, št. 12 (2013): 1–11. Dostopno na: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0082131>. Pridobljeno 5. 9. 2021.
- Fink Hafner, Danica. *Politične stranke*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2001.
- Gašparič, Jure in Simona Kustec. »Stabilna nestabilnost ali idejnopolitični (ne)značaj slovenskih strank 1992–2018.« V: *Narod – politika-država: Idejnopolitični značaj strank na Slovenskem od konca 19. do začetka 21. stoletja*, ur. Jure Perovšek in Mojca Šorn, 301–13. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2020.
- Gašparič, Jure. *Državni zbor 1992–2012: O slovenskem parlamentarizmu*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012.
- Gašparič, Jure. »Writing the Political History of the Republic of Slovenia.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 56, št. 3 (2016): 22–41.
- Glušič, Gregor. »Ideološko pozicioniranje stranke SDS med letoma 1992 in 2014.« Diplomsko delo. Ljubljana, 2016.
- Hadalin, Jurij. »Brez dlake na jeziku: idejnopolitični in socialnogospodarski koncepti Slovenske nacionalne stranke v prvih 15 letih njenega delovanja.« V: *Narod – politika-država: Idejnopolitični značaj strank na Slovenskem od konca 19. do začetka 21. stoletja*, ur. Jure Perovšek in Mojca Šorn, 281–98. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2020.
- Hadalin, Jurij. »In Jugoslawien kennen wir keine Streiks, haben aber einige selbstverwaltete Unterbrechungen der Arbeit: Streiks im sozialistischen Slowenien vom Streik in Trbovlje bis zur Streikwelle in den späten achtziger Jahre.« *Central European Papers* 6, št. 1 (2018): 139–56.
- Hadalin, Jurij. »Nihče jim ne zaupa, pa še kar nastajajo: izvenparlamentarne politične stranke na Slovenskem od demokratičnih sprememb do danes.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 57, št. 1 (2017): 205–24.
- Hribar, Spomenka. *Svet kot zarota*. Ljubljana: Enotnost, 1996.

- Hribar, Spomenka. *Svet kot zarota*. Mengeš: Ciceron, 2011.
- Janša, Janez. *Okopi: pot slovenske države 1991–1994*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994.
- Janša, Janez. *Premiki: nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992.
- Konovšek, Tjaša. »Prekletstvo številke 45: konstituiranje slovenskega državnega zbora in vlade v letih 1996–1997.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 60, št. 2 (2020): 168–89.
- Konovšek, Tjaša. »Formiranje Liberalne demokracije Slovenije in njene politike (1992–1996).« V: *Narod – politika-država: Idejnopolitični značaj strank na Slovenskem od konca 19. do začetka 21. stoletja*. Ur. Jure Perovšek in Mojca Šorn, 267–80. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2020.
- Kopeček, Lubomir in Pavel Pšejja. *Czech Social Democracy and Its 'cohabitation' with the Communist Party: The story of a Neglected Affair*. *Communist and Post-Communist Studies* 41, št. 1 (2008): 317–38.
- Koubek, Jiří in Martin Polášek. *Strengthening Social Democracy in the Visegrad Countries. The Czech Social Democratic Party*. Praga: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2017.
- Krašovec, Alenka. »Socialdemokratski stranki v Sloveniji (SDSS in ZLSD) 1989–1995.« Diplomsko delo. Ljubljana, 1996.
- Lednik, Gašper. »Organizacijske spremembe v Slovenski demokratični stranki od leta 1990 do leta 2010.« Diplomsko delo. Ljubljana, 2011.
- Markič, Boštjan. »Volitve 1992.« *Teorija in praksa* 29, št. 11/12 (1992): 1176–82.
- Meyer, Thomas. »Tretja pot na razpotju.« *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja* 37, št. 1 (2000): 149–62.
- Pesek, Rosvita. »France Tomšič v boju za stranko in državo.« V: France Tomšič, *Od stavke do stranke*. Ur. Marta Lavrič Tomšič in Rosvita Pesek, 313–57. Ljubljana: Nova obzorja, 2010.
- Pesek, Rosvita. *Pučnik*. Celovec: Mohorjeva družba, 2015.
- Rakovec, Blanka. *Vloga političnih strank v Sloveniji in Avstriji*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2002.
- Repe, Božo. *Milan Kučan, prvi predsednik*. Ljubljana: Modrijan, 2015.
- Ther, Phillipe. *Europe Since 1989 – a History*. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2016.
- Tomšič, France. *Od stranke do stavke*, ur. Marta Lavrič Tomšič in Rosvita Pesek. Ljubljana: Nova obzorja, 2010.
- Valič Zver, Andreja. *Demos: slovenska osamosvojitve in demokratizacija*. Maribor: Znanstvenoraziskovalni inštitut dr. Franca Kovačiča in Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2013.
- Zajc, Marko. »Poletni aferi kritičnih misli. Tomaž Mastnak in Dimitrij Rupel, slovenska kritična intelektualca med jugoslovansko in slovensko javnostjo v letu 1986.« *Studia Historica Slovenica* 20, št. 3 (2020): 921–56.
- Zajc, Marko. »Pragmatični, skeptični, drobnjakarski: ideološka in programska izhodišča ZSMS/ZSMS LS v letih 1989-90.« V: *Narod – politika-država: Idejnopolitični značaj strank na Slovenskem od konca 19. do začetka 21. stoletja*. Ur. Jure Perovšek in Mojca Šorn, 241–66. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2020.
- Zver, Milan. *100 let socialdemokracije*. Ljubljana: Veda, 1996.
- Zver, Milan. *30 let zvestobe Sloveniji*. Ljubljana: Nova obzorja, 2019.
- Zver, Milan. *Dvajset pomladi SDS*. Ljubljana: Slovenska demokratična stranka, 2009.
- Prunk, Janko. »(Ne)sreča socialne demokracije s Slovenijo.« *Sobotna priloga Dela*, 2. 6. 2012. Dostopno na: <https://old.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/ne-sreca-socialne-demokracije-s-slovenijo.html>. Pridobljeno 5. 9. 2021.
- Repe, Božo. »Med fičkom in armanijem.« *Dnevnik*, 2. 8. 2008. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/296459>. Pridobljeno 6. 9. 2021.

Jurij Hadalin

**WHAT WOULD HENRIK TUMA SAY?
FROM THE SOCIAL DEMOCRATIC PARTY OF SLOVENIA
TO THE SLOVENIAN DEMOCRATIC PARTY**

SUMMARY

During the pluralisation of the Slovenian political space, apart from organisational issues, the newly emerging political parties would often face the problem of ideological positioning. The newly created political space allowed their ideological-political orientations to be a matter of a principled choice, which could also change rapidly. When we examine the political or electoral programmes of the new political parties from the last millennium, we can establish that the original parties, at least such as they were in the initial period, no longer have much in common with their current political and ideological orientations. Obviously, this is the result of the ideological shifts and adaptations to the electoral body.

The Slovenian Social Democratic Party (SDSS), which nowadays practically dominates the right-wing political space under the name Slovenian Democratic Party, thus developed from the trade union movement. It was based on social democratic orientation, and its first two presidents steered it accordingly. In addition to Western-style social democracy, anti-communism was another important element of this party. After the arrival of its third president Janez Janša, however, the ideology of the centre-right was increasingly incorporated into the party's programme, which ultimately contributed to its reorientation from a social democratic party to a socially conservative or democratic one. On the domestic political scene, this change has manifested itself mainly in the question of social policy, anti-communism, and the question of the nation and patriotism, resulting in the classic antagonism of the Slovenian political arena: the polarisation of politics in accordance with the ideological principle of the opposition between the old and the new. As it happened, in the 1990s, the social democratic ideology was also adopted by a political party with a distinctly left-wing political orientation, the successor to the former League of Communists of Slovenia and the related organisations: the United List of Social Democrats of Slovenia (ZLSD). As of the very beginning of the transition, due to its efforts, the SDSS was involved in the international alliance of social democratic and socialist parties, the Socialist International, from which it was pushed in 1996/97 precisely by the antagonistic ZLSD. The break with the social-democratic orientation in the foreign political arena was followed by a change in the party's programme and ideological foundations, which started to adhere to increasingly conservative values. Eventually, social democracy was thus nothing more than a means of legitimising the party's continuity, only to finally disappear from its name and programme altogether in 2003, when there were no longer any doubts about which side of the political spectrum the party belonged to.